

01MAS Matematická statistika

Martin Kovanda
(revize a korektury Václav Kůs)

25. srpna 2020

Obsah

1	Statistika - setup a základní postupy	1
1.1	Statistické bodové odhady	2
1.2	Vlastnosti bodových odhadů	2
1.3	Výběrové charakteristiky a jejich vlastnosti	3
1.4	Výběrový kvantil (a jeho vlastnosti)	5
1.5	Neparametrické (empirické) odhady distribucí	5
2	Metody pro hledání bodových odhadů	8
2.1	Metoda momentů	8
2.2	Nestranné odhady s minimálním rozptylem (UMVUE)	9
2.3	Rao-Cramérova nerovnost	10
2.4	Metoda maximální věrohodnosti (MLE)	11
3	Testování statistických hypotéz	13
3.1	Základní strategie TSH	13
3.2	UMP testy pro parametr $\theta = \theta(F)$	14
3.3	Neyman-Pearsonovo lemma (N-PL)	14
3.4	Složené hypotézy a MLR systémy	15
3.5	Nestranné UMP testy (UMPU)	16
4	Další metody testování hypotéz	18
4.1	Test poměrem věrohodností (LRT)	18
4.2	Analýza variance (ANOVA)	19
4.3	Dvouvýběrové testy ($2 \times \mathcal{N}_1$)	20
4.4	Test koeficientu korelace ($\mathcal{N}_2$)	22
5	Asymptotické testy hypotéz	24
5.1	Asymptotické testy středních hodnot <i>iid</i> $\mathcal{L}_2$	24
5.2	Asymptotický LRT a Waldův test v $\mathbb{R}^k$	24
5.3	Testy dobré shody (GoF)	25
5.4	Modifikace χ^2 -testů dobré shody	26
6	Konfidenční množiny, Intervaly spolehlivosti	28
6.1	Konstrukce $CM_{1-\alpha}$ pomocí pivotů (PQ)	28
6.2	Konstrukce $CM_{1-\alpha}$ pomocí TSH ϕ_α	29
6.3	Asymptotické konfidenční množiny	29

1 Statistika - setup a základní postupy

Definice 1.1. n -tici nezávislých náhodných veličin $X_1, \dots, X_n$ stejně rozdělených s distribuční funkcí F nazýváme **náhodný výběr** z rozdělení F . Konkrétní realizací $\mathbf{X}$ získáme vektor čísel $\mathbf{x} = (x_1, \dots, x_n)$, který nazveme **realizace** náhodného výběru $X_1, \dots, X_n$, neboli naměřená data.

Definice 1.2. Vybereme vektor individuí $\omega^{(n)} = (\omega_1, \dots, \omega_n) \in \Omega^n$ a definujeme

$$X_j(\omega^{(n)}) := X(\omega_j), \quad \forall j \in \hat{n},$$

jako **pozorování** (v tomto tvaru máme skutečná data). Zavedeme dále $\Omega^{(n)} := \Omega^n$, $\mathcal{A}^{(n)} := \sigma(\mathcal{A}^n)$, $\mathbb{P}^{(n)} := \bigotimes_1^n \mathbb{P}^X$ (součinnová míra), tedy

$$\mathbb{P}^{(n)}(A_1 \times \dots \times A_n) = \prod_{j=1}^n \mathbb{P}^X(A_j), \quad \forall A_j \in \mathcal{A}.$$

Definujeme **realizaci** náhodného výběru $\mathbf{X} = (X_1, \dots, X_n)$ vztahem

$$\mathbf{x} = \mathbf{X}(\omega^{(n)}).$$

Věta 1.3. $(X_j)_{j=1}^n \text{ iid } \mathbb{P}^X$.

Definice 1.4. **Statistika** je libovolná funkce náhodného výběru $X_1, \dots, X_n$, jejíž funkční předpis nezávisí na parametrech příslušného rozdělení.

Příkladem statistiky může být **výběrový průměr** (sample mean)

$$\overline{X}_n = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n X_j,$$

případně **geometrický průměr**

$$\overline{X}_n^G = \sqrt[n]{X_1 X_2 \dots X_n},$$

výběrový rozptyl

$$\hat{\sigma}_n^2 = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n (X_j - \overline{X}_n)^2 \quad \text{nebo} \quad s_n^2 = \frac{1}{n-1} \sum_{j=1}^n (X_j - \overline{X}_n)^2,$$

kde $\hat{\sigma}_n$ nebo případně s_n je **výběrová směrodatná odchylka**. Dále uveďme **r -tý výběrový obecný a centrální moment** (sample moments)

$$m'_r = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n X_j^r, \quad m_r = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n (X_j - \overline{X}_n)^r,$$

medián

$$\hat{X}_{\frac{1}{2}} = \begin{cases} X_{(\frac{n+1}{2})} & n \text{ liché,} \\ \frac{1}{2}(X_{(\frac{n}{2})} + X_{(\frac{n}{2}+1)}) & n \text{ sudé,} \end{cases}$$

kde $X_{(j)}$ značí j -tou zdola uspořádanou statistiku z náhodného výběru $(X_{(1)} \leq \dots \leq X_{(n)})$.

1.1 Statistické bodové odhady

Nechť θ je parametr spojený s rozdělením $\mathbb{P}^X$, tzn. $\theta = \theta(\mathbb{P}^X)$. Máme dvě možnosti.

- a) θ může být spojený s $\mathbb{P}^X$, např. $\theta = \mathbb{E}X, DX, F_X(t), \dots$, nebo
- b) θ může být přímo parametr rozdělení $\mathbb{P}_\theta^X$.

V obou případech ale požadujeme tzv. identifikovatelnost rodiny $\mathcal{P} = \{\mathbb{P}^X\}$, resp. $\mathcal{P} = \{\mathbb{P}_\theta^X : \theta \in \Theta\}$, tzn., že každému parametru přísluší právě jedna pravděpodobnost X .

$$\theta_1 \neq \theta_2 \Rightarrow \mathbb{P}_1^X \neq \mathbb{P}_2^X, \quad \text{resp.} \quad \theta_1 \neq \theta_2 \Rightarrow P_{\theta_1}^X \neq P_{\theta_2}^X.$$

Opačná implikace často neplatí, třeba pro danou střední hodnotu najdeme vícero různých rozdělení. Předpokládáme, že $\theta \in \Theta \subset \mathbb{R}^k$, kde Θ se nazývá **parametrický prostor**. Dále máme $\tau(\theta) : \Theta \rightarrow \mathbb{R}^s$, kde τ je tzv. **parametrická funkce** (většinou nás ale zajímá např. jedna vybraná složka, tedy $s = 1$). Odhadnout celé rozdělení se nám většinou nepodaří (nebo to nepotřebujeme), proto hledáme odhad parametru θ .

Definice 1.5. Libovolná (borelovsky) měřitelná funkce náhodného výběru $X_1, \dots, X_n$ (tedy statistika)

$\hat{\theta}_n(\mathbf{X}) : \Omega^n \rightarrow \mathbb{R}^k$ se nazývá **odhadem** (estimator) $\theta \in \Theta \subset \mathbb{R}^k$.

$\hat{T}_n(\mathbf{X}) : \Omega^n \rightarrow \mathbb{R}^s$ se nazývá **odhadem** (estimator) parametrické funkce $\tau(\theta) \in \tau(\Theta) \subset \mathbb{R}^s$.

1.2 Vlastnosti bodových odhadů

Definice 1.6. $T_n(\mathbf{X})$ nazýváme **nestranný odhad** $\tau(\theta)$, pokud

$$\mathbb{E}_\theta T_n(\mathbf{X}) = \tau(\theta), \quad \forall \theta \in \Theta, \quad \forall n \in \mathbb{N}.$$

$T_n(\mathbf{X})$ nazýváme **asymptoticky nestranný odhad** τ , pokud

$$\mathbb{E}_\theta T_n(\mathbf{X}) \rightarrow \tau(\theta), \quad \forall \theta \in \Theta,$$

kde $\mathbb{E}_\theta$ značí střední hodnotu vzhledem k rozdělení $\mathbb{P}_\theta^X$.

Definice 1.7. $T_n(\mathbf{X})$ nazýváme **eficientní** (vydatný), pokud pro $\forall \tilde{T}_n, \forall \theta \in \Theta$ platí

$$\begin{aligned} s = 1 : \mathbb{E} \left[(T_n(\mathbf{X}) - \tau(\theta))^2 \right] &\leq \mathbb{E} \left[(\tilde{T}_n(\mathbf{X}) - \tau(\theta))^2 \right], \\ s > 1 : \mathbb{E} \left[\|T_n(\mathbf{X}) - \tau(\theta)\|_\varepsilon^2 \right] &\leq \mathbb{E} \left[\|\tilde{T}_n(\mathbf{X}) - \tau(\theta)\|_\varepsilon^2 \right]. \end{aligned}$$

$\mathbb{E}(T_n - \tau)^2$ se nazývá střední kvadratická chyba - MSE (*mean squared error*) odhadu $T_n(\mathbf{X})$. Tedy efficientní odhad má nejnižší možnou MSE. Pro nestranné odhady ($\tau(\theta) = \mathbb{E}T_n(\mathbf{X})$) tento vztah pro $s = 1$ přechází na $DT_n(\mathbf{X}) \leq D\tilde{T}_n(\mathbf{X})$.

Definice 1.8. Máme-li $T_n^1, T_n^2 : \Omega \rightarrow \mathbb{R}^1$ jako odhady $\tau(\theta)$, pak definujeme **relativní eficienti** vztahem

$$\text{RE}_{2,1} = \frac{\mathbb{E}(T_n^1 - \tau)^2}{\mathbb{E}(T_n^2 - \tau)^2} \xrightarrow{\text{nestranný odhad}} \frac{DT_n^1}{DT_n^2}.$$

Definice 1.9. $T_n(\mathbf{X})$ se nazývá **konzistentní** odhad τ , pokud

$$T_n(\mathbf{X}) \xrightarrow{\mathbb{P}, s.j.} \tau(\theta), \quad \forall \theta \in \Theta$$

(pro $\xrightarrow{\mathbb{P}}$ slabě konzistentní, pro $\xrightarrow{s.j.}$ silně konzistentní).

Věta 1.10 (Kritérium konzistence). *Odhad $T_n(\mathbf{X})$ je slabě konzistentní ($T_n(\mathbf{X}) \xrightarrow{\mathbb{P}} \tau(\theta)$), pokud*

1. $T_n(\mathbf{X})$ je asymptoticky nestranný ($\mathbb{E}_\theta T_n(\mathbf{X}) \rightarrow \tau(\theta)$, pro $\forall \theta \in \Theta$) a
2. platí pro něj, že $DT_n(\mathbf{X}) \rightarrow 0$.

Definice 1.11. $T_n(\mathbf{X})$ se nazývá **asymptoticky normálním** odhadem $\tau(\theta)$ s asymptotickou kovarianční maticí $\mathbb{C}(\theta)$ (matice tvaru $s \times s$), pokud pro $\forall \theta \in \Theta$

$$T_n(\mathbf{X}) \sim \mathcal{AN}_s\left(\tau(\theta), \frac{1}{n}\mathbb{C}(\theta)\right), \text{ tzn. } \sqrt{n}(T_n(\mathbf{X}) - \tau(\theta)) \xrightarrow{\mathcal{D}} \mathcal{N}_s(\mathbf{0}, \mathbb{C}(\theta)) \text{ (viz CLT).}$$

Pro $s = 1$ definice přechází na $\sqrt{n}(T_n(\mathbf{X}) - \tau(\theta)) \xrightarrow{\mathcal{D}} \mathcal{N}(0, \sigma^2(\theta))$, kde $\sigma^2(\theta)$ nazýváme asymptotický rozptyl odhadu $T_n(\mathbf{X})$.

Definice 1.12. Máme-li T_n^1, T_n^2 jako odhady $\tau(\theta)$, které jsou oba $\mathcal{AN}$ odhady τ s asymptotickými rozptyly $\sigma_1^2(\theta)$ a $\sigma_2^2(\theta)$, pak definujeme **asymptotickou relativní eficienti** vztahem $\text{ARE}_{2,1} = \frac{\sigma_1^2(\theta)}{\sigma_2^2(\theta)}$.

Věta 1.13. $T_n(\mathbf{X})$ je asymptoticky normální $\mathcal{AN}\left(\tau(\theta), \frac{1}{n}\sigma^2(\theta)\right)$. Pak $T_n(\mathbf{X}) \xrightarrow{\mathbb{P}} \tau(\theta)$, $\forall \theta \in \Theta$. Tato slabá konzistence je řádu $o_p(n^{-\alpha})$, $\alpha < \frac{1}{2}$, tzn., že $n^\alpha(T_n(\mathbf{X}) - \tau(\theta)) \xrightarrow{\mathbb{P}} 0$, $\forall \alpha < \frac{1}{2}$. To vyplývá z věty (MIP) (Mějme $(X_n)_{n=1}^{+\infty}$, $X_n \sim \mathcal{AN}(\mu, \sigma_n^2)$ tak, že $\sigma_n \rightarrow 0$. Pak $X_n \xrightarrow{\mathbb{P}} \mu$).

Věta 1.14 (Δ -metoda). Nechť $T_n(\mathbf{X}) \sim \mathcal{AN}\left(\tau(\theta), \frac{1}{n}\sigma^2(\theta)\right)$ a $g : \mathbb{R}^1 \rightarrow \mathbb{R}^1$ spojitě diferencovatelnou v $\tau(\theta)$, $\forall \theta \in \Theta$. Pak

$$g(T_n(\mathbf{X})) \sim \mathcal{AN}_1\left(g(\tau(\theta)), \frac{\sigma^2(\theta)}{n} [g'(\tau(\theta))]^2\right).$$

1.3 Výběrové charakteristiky a jejich vlastnosti

Věta 1.15. Mějme $X \in \mathcal{L}_1$, resp. $\mathcal{L}_2$, volme $\theta = \theta(\mathbb{P}^X) = \mathbb{E}X = \mu$ a označme $\sigma^2 = \text{DX} < +\infty$ ($\mathcal{L}_2$). Pak **sample mean**

$$T_n(\mathbf{X}) = \overline{X_n} = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n X_j$$

je nestranným, konzistentním a $\mathcal{AN}\left(\mathbb{E}X, \frac{1}{n}\sigma^2\right)$ odhadem $\theta = \mathbb{E}X = \mu$.

Věta 1.16. $X \in \mathcal{L}_2$, resp. $\mathcal{L}_4$, volme $\theta = \theta(\mathbb{P}^X) = DX = \sigma^2$. Pak **výběrový rozptyl**

$$T_n(\mathbf{X}) = \hat{\sigma}_n^2 = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n (X_j - \bar{X}_n)^2 \quad i \quad T_n(\mathbf{X}) = s_n^2 = \frac{1}{n-1} \sum_{j=1}^n (X_j - \bar{X}_n)^2$$

jsou oba asymptoticky nestranné, konzistentní a $\mathcal{AN}\left(\sigma^2, \frac{1}{n}(\mu_4 - \sigma^4)\right)$ odhady σ^2 , kde $\mu_4 = \mathbb{E}[(X - \mathbb{E}X)^4]$. V případě $T_n(\mathbf{X}) = s_n^2$ je $T_n(\mathbf{X})$ navíc nestranný odhad σ^2 , $\forall n \in \mathbb{N}$.

Důsledek 1.17. Mějme $X \in \mathcal{L}_2$. Potom pro tzv. **t-statistiku** platí, že

$$t_n = t_n(\mathbf{X}) = \frac{\sqrt{n}(\bar{X}_n - \mu)}{s_n} \xrightarrow{\mathcal{D}} \mathcal{N}(0, 1).$$

Věta 1.18 (Chinčín). Mějme $X \in \mathcal{L}_r$, resp. $X \in \mathcal{L}_{2r}$, $r \geq 1$, volíme

$$\theta_1 = \theta_1(\mathbb{P}^X) = \mathbb{E}(X^r) = \mu'_r, \quad \theta_2 = \mathbb{E}(X - \mathbb{E}X)^r = \mu_r.$$

Pak r -tý výběrový moment

$$m'_r = m'_r(\mathbf{X}) = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n X_j^r$$

je nestranným, konzistentním a $\mathcal{AN}$ odhadem $\theta_1 = \mu'_1$ a

$$m_r = m_r(\mathbf{X}) = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n (X_j - \bar{X}_n)^r$$

je konzistentním odhadem μ_r .

Věta 1.19. Speciálně nyní mějme $(X_j)_{j=1}^{n,+\infty}$ iid $\mathcal{N}(\mu, \sigma^2)$. Pak

a) $\bar{X}_n \sim \mathcal{N}\left(\mu, \frac{\sigma^2}{n}\right)$, $\forall n \in \mathbb{N}$. Dále potom $\mathbb{E}\bar{X}_n = \mu$, $D\bar{X}_n = \sigma^2$, $\frac{\sqrt{n}(\bar{X}_n - \mu)}{\sigma} \sim \mathcal{N}(0, 1)$,

b) $\hat{\sigma}_n^2 = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n (X_j - \bar{X}_n)^2 \xrightarrow{\mathcal{N}} \frac{n\hat{\sigma}_n^2}{\sigma^2} \sim \chi^2(n-1)$, $\forall n \in \mathbb{N}$ (Pearsonovo rozdělení).

$s_n^2 = \frac{1}{n-1} \sum_{j=1}^n (X_j - \bar{X}_n)^2 \xrightarrow{\mathcal{N}} \frac{(n-1)s_n^2}{\sigma^2} \sim \chi^2(n-1)$, $\forall n \in \mathbb{N}$. Dále platí

$$D(\hat{\sigma}_n^2) = \frac{\sigma^4}{n^2} 2(n-1) = \frac{n-1}{n^2} (2\sigma^4) \rightarrow 0,$$

$$D(s_n^2) = D\left(\frac{\sigma}{n-1} \chi^2(n-1)\right) = \frac{\sigma^4}{(n-1)^2} 2(n-1) = \frac{2\sigma^4}{n-1} \rightarrow 0,$$

$$D(s_n^2) > D(\hat{\sigma}_n^2).$$

c) $\bar{X}_n$ a s_n^2 jsou nezávislé a platí

$$\frac{\sqrt{n}(\bar{X}_n - \mu)}{s_n} = \frac{\frac{\sqrt{n}(\bar{X}_n - \mu)}{\sigma}}{\frac{s_n}{\sigma}} \sim \frac{\mathcal{N}(0, 1)}{\sqrt{\frac{\chi^2(n-1)}{n-1}}} \sim t(n-1), \quad \forall n \in \mathbb{N} \quad (\text{Studentovo rozdělení}).$$

d) Pokud jsou X, Y na $(\Omega, \mathcal{A}, \mathbb{P})$ nezávislé, pak pro

$X_1, \dots, X_n \text{ iid } \mathcal{N}(\mu_1, \sigma_1^2)$, ze kterých známe $\overline{X}_n, s_{1,n}^2$,

$Y_1, \dots, Y_m \text{ iid } \mathcal{N}(\mu_2, \sigma_2^2)$, ze kterých známe $\overline{Y}_m, s_{2,m}^2$,

platí, že

$$\frac{s_{1,n}^2(n-1)}{\sigma_1^2} \sim \chi^2(n-1), \quad \frac{s_{2,m}^2(m-1)}{\sigma_2^2} \sim \chi^2(m-1).$$

Navíc lze ukázat, že $s_{1,n}^2$ a $s_{2,m}^2$ jsou nezávislé.

Důsledek 1.20.

$$T_n(\mathbf{X}) = \frac{\frac{s_{1,n}^2}{\sigma_1^2}}{\frac{s_{2,m}^2}{\sigma_2^2}} = \frac{\frac{\chi^2(n-1)}{n-1}}{\frac{\chi^2(m-1)}{m-1}} \sim F(n-1, m-1) \quad (\text{Fisherovo rozdělení}).$$

1.4 Výběrový kvantil (a jeho vlastnosti)

Definice 1.21. Mějme náhodný výběr $(X_1, \dots, X_n)$. Pak $(X_{(1)}, \dots, X_{(n)})$ nazveme **uspořádaný náhodný výběr** (vzestupně). **Výběrový α -kvantil** definujeme jako $\hat{X}_{\alpha,n} = X_{([\alpha n]+1)}$, pro $\alpha = \frac{1}{2}$ nazýváme $\hat{X}_{\frac{1}{2}}$ **výběrovým mediánem**, který alternativně označujeme jako $\hat{X}_{\text{med}}$. **Výběrové rozpětí** pak definujeme jako $d = X_{(n)} - X_{(1)}$ a **výběrové interkvartilové rozpětí** jako

$$d_{\frac{1}{4}} = X_{([\frac{3}{4}n]+1)} - X_{([\frac{1}{4}n]+1)}.$$

Věta 1.22. Mějme $X_1, \dots, X_n \text{ iid } F$, $\theta = x_\alpha$, $\alpha \in (0, 1)$. Nechť x_α je jednoznačně určeno rovnicí $F(x_\alpha) = \alpha$ a existuje $F'(x_\alpha) > 0$. Pak

$$\hat{X}_\alpha \sim \mathcal{AN}\left(x_\alpha, \frac{\alpha(1-\alpha)}{n[F'(x_\alpha)]^2}\right).$$

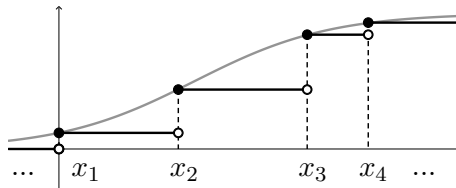
Důsledek 1.23. Z $\mathcal{AN}$ plyne, že $\hat{X}_\alpha \xrightarrow{\mathbb{P}} x_\alpha$ řádu $o_p(n^{-\beta})$, $\beta < \frac{1}{2}$.

1.5 Neparametrické (empirické) odhady distribucí

Definice 1.24. Mějme $X_1, \dots, X_n \text{ iid } F$, označme pro dané $t \in \mathbb{R}$ charakteristickou funkci na intervalu $(-\infty, t]$ jako $\mathbb{I}_{(-\infty, t]}$. Pak **empirickou distribuční funkci** (EDF) F_n definujeme vztahem

$$F_n(t) = F_n(t, \mathbf{X}) = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n \mathbb{I}_{(-\infty, t]}(X_j), \quad \forall t \in \mathbb{R}.$$

Pro t fixní můžeme psát $F_n(t, \mathbf{X}) = T_n(\mathbf{X})$.

Věta 1.25 (ZVMS). Mějme $X_1, \dots, X_n$ iid F . Pak pro $\forall t \in \mathbb{R}$ *fixní* platí, že $F_n(t)$ je *ne-stranným, konzistentním a $\mathcal{AN}$ odhadem $\theta = F(t)$, tzn.*

1. $\mathbb{E}F_n(t) = F(t), \forall n,$
2. $F_n(t) \xrightarrow{\mathbb{P}, s.j.} F(t), \forall t \in \mathbb{R},$
3. $F_n(t) \sim \mathcal{AN}(F(t), \frac{1}{n}F(t)(1 - F(t))).$

Navíc dokonce platí, že

1. $\sup_{t \in \mathbb{R}} |F_n(t) - F(t)| \xrightarrow{s.j.} 0, \text{ (Glivenko-Cantelliho lemma),}$
2. $\mathbb{P}\left(\sup_t |F_n(t) - F(t)| > \varepsilon\right) \leq 8(n+1)e^{-\frac{n\varepsilon^2}{32}}, \forall n, \forall \varepsilon > 0, \text{ (Glivenko-Cantelli),}$
3. $\mathbb{P}\left(\sup_t |F_n(t) - F(t)| > \varepsilon\right) \leq 2e^{-2n\varepsilon^2}, \forall n, \forall \varepsilon > 0 \text{ (Massart, 1990).}$

Definice 1.26. Mějme $\theta = \theta(F)$ (funkcionál na prostoru distribučních funkcí). Pak

$$T_n(\mathbf{X}) = \theta\left(\underbrace{F_n}_{\rightarrow F}\right)$$

se nazývá **statistický funkcionál**.

Definice 1.27 (Histogram). Mějme $X \sim f$, $\text{supp } f = [a, b]$, resp. zde BÚNO $[0, 1]$. Zavedeme dělení intervalu $[0, 1]$

$$B_1 = \left[0, \frac{1}{m}\right), B_2 = \left[\frac{1}{m}, \frac{2}{m}\right), \dots, B_m = \left[\frac{m-1}{m}, 1\right]$$

a označíme dále $h = \frac{1}{m} = \lambda(B_j)$, $Y_j = \#\{i : X_i \in B_j\}_{i=1}^n$, $\hat{p}_j = \frac{Y_j}{n}$ jako odhad $p_j = \int_{B_j} f(x)dx$.

Pak **histogramový odhad hustoty pravděpodobnosti** definujeme vztahem

$$\hat{f}_n^H(t) = \sum_{j=1}^m \frac{\hat{p}_j}{h} \mathbb{I}_{B_j}(t) = \frac{1}{nh} \sum_{j=1}^m Y_j \mathbb{I}_{B_j}(t) = \frac{1}{nh} \sum_{i=1}^n \mathbb{I}\{X_i \in B_j\}, \quad \forall t \in B_j.$$

Věta 1.28 (IMSE). Pro $\hat{f}_n^H(t)$ předpokládejme, že f' je absolutně spojitá a platí, že $\int_{\mathbb{R}} (f'(u))^2 du < +\infty$. Potom

$$R(\hat{f}_n^H, f) = \frac{h^2}{12} \int_0^1 (f'(x))^2 dx + \frac{1}{nh} + o(h^2) + o\left(\frac{1}{n}\right),$$

což při volbě $h_n = O(n^{-1/3})$ vede na řád integrované střední kvadratické chyby (Integrated Mean Square Error)

$$\text{IMSE} = R(\hat{f}_n^H, f) = \int_0^1 \mathbb{E} \left[\hat{f}_n^H(t) - f(t) \right]^2 dt = O(n^{-2/3}).$$

1 Statistika - setup a základní postupy

Definice 1.29. Mějme jádro $K(x)$ takové, že $K(x) \geq 0$, $\int_{\mathbb{R}} K(x) dx = 1$, $\int_{\mathbb{R}} xK(x) dx = 0$, $\sigma_K^2 = \int_{\mathbb{R}} x^2 K(x) dx > 0$. Označíme $h \in \mathbb{R}^+$ jako tzv. **šířku okna** (*bin width*), neboli vyhlazovací parametr (*smoothing parameter*). Pak definujeme **jádrový odhad hustoty** vztahem

$$\hat{f}_n^K(t) := \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{1}{h} K\left(\frac{t - X_i}{h}\right), \quad \forall t \in \mathbb{R}.$$

2 Metody pro hledání bodových odhadů

2.1 Metoda momentů

Tato metoda je založená na užití výběrových momentů, ať už centrálních nebo necentrálních, případně i z momentů rozdělení. V praxi pak využijeme tu, která se dá vypočítat nejjednodušeji. V této metodě bereme v potaz všechny realizace.

Máme tedy $(\Omega, \mathcal{A}, \mathbb{P})$, $\theta \in \Theta \subset \mathbb{R}^k$, $\tau(\theta)$ jako odhadovanou parametrickou funkci, vlastnost $X \text{ iid } f_X(x, \theta)$. Nechť $X_1, \dots, X_n \text{ iid } \mathcal{L}_k$ (aby existovaly momenty do řádu k) a označíme

$$\begin{aligned}\mu_r &= \mu_r(\theta) = \mathbb{E}X^r, \quad r \in \hat{k}, \\ \boldsymbol{\mu}(\theta) &= (\mu_1(\theta), \dots, \mu_k(\theta)) : \mathbb{R}^k \rightarrow \mathbb{R}^k.\end{aligned}$$

Dále požadujeme, aby $\exists \boldsymbol{\mu}^{-1}$, tedy například aby $\boldsymbol{\mu}$ bylo regulární a prosté.

Definice 2.1 (Momentový odhad). **Momentový odhad** θ definujeme vztahem

$$\hat{\theta}_M := \hat{\theta}_M(\mathbf{X}) = \boldsymbol{\mu}^{-1}(m'_1(\mathbf{X}), \dots, m'_k(\mathbf{X})), \quad \text{kde } m'_r(\mathbf{X}) = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n X_j^r,$$

což znamená, že $\hat{\theta}_M$ je řešením *soustavy momentových rovnic* (značíme ME_q) ve tvaru

$$\mu_r(\theta) = m'_r(\mathbf{X}), \quad \forall r \in \hat{k}.$$

Definujeme dále **momentový odhad** $\tau(\theta)$ vztahem $T_M(\mathbf{X}) := \tau(\hat{\theta}_M(\mathbf{X}))$, metoda momentů je tedy invariantní na transformace parametru θ (je to jen jiné vyjádření pro vztah $T_M(\mathbf{X}) = \tau(\widehat{\theta}_M) = \tau(\hat{\theta}_M)$).

Věta 2.2. Pokud je $\boldsymbol{\mu}^{-1}$ spojitá funkce, pak $\hat{\theta}_M(\mathbf{X})$ je **konzistentním** odhadem θ . Pokud je navíc τ spojitá, pak $T_M(\mathbf{X})$ je konzistentní.

Věta 2.3. Nechť $\hat{\theta}_M$ je odhad metodou momentů, $(X_j)_{j=1}^{+\infty} \in \mathcal{L}_{2k}$, $\boldsymbol{\mu}$ je difeomorfismus $(\boldsymbol{\mu}, \boldsymbol{\mu}^{-1})$ spojitě diferencovatelné. Pak $\forall \theta \in \Theta$ je

$$\hat{\theta}_M \sim \mathcal{N}\left(\theta, \frac{1}{n} \mathbb{C}_M(\theta)\right),$$

kde $\mathbb{C}_M(\theta) = \mathbb{J}_{\boldsymbol{\mu}^{-1}}(\theta) \mathbb{C}(\theta) \mathbb{J}_{\boldsymbol{\mu}^{-1}}(\theta)^T$ a $\mathbb{C} = \text{Cov}(X, X^2, \dots, X^k)$. Pokud je navíc $\tau(\theta)$ spojitě diferencovatelné a $\nabla \tau(\theta) \neq 0$, pak

$$T_M(\mathbf{X}) \sim \mathcal{N}\left(\tau(\theta), \frac{1}{n} \nabla \tau(\theta) \mathbb{C}_M(\theta) \nabla \tau(\theta)^T\right).$$

2.2 Nestranné odhady s minimálním rozptylem (UMVUE)

Definice 2.4. Mějme $X_1, \dots, X_n$ iid F , $\theta \in \Theta \subset \mathbb{R}^k$, $\tau(\theta) \in \mathbb{R}^1$, $T(\mathbf{X})$ jako odhad $\tau(\theta)$. Definujeme

$$T_{\text{UMR}} = \underset{T}{\operatorname{argmin}} \mathbb{E}(T(\mathbf{X}) - \tau(\theta))^2, \quad \forall \theta \in \Theta.$$

Definujeme dále kvadratickou **ztrátovou funkci** (*loss function*) jako

$$\mathcal{L}_2(T, \theta) := (T(\mathbf{X}) - \tau(\theta))^2$$

a příslušnou **rizikovou funkci** (*risk function*) vztahem

$$R(T, \theta) := \mathbb{E}\mathcal{L}_2(T, \theta).$$

Potom $T_{\text{UMR}} = \underset{T}{\operatorname{argmin}} R(T, \theta)$, kde UMR je zkratka pro *uniformly minimum risk*. T_{UMR} je tedy odhad, který minimalizuje hodnotu rizikové funkce R .

Definice 2.5. $S(\mathbf{X})$ se nazývá **postačující statistika** (*sufficiency*) pro θ , pokud rozdělení $\mathbf{X}$ podmíněné hodnotou $S(\mathbf{X}) = s$ nezávisí na parametru θ . Pro diskrétní případy tedy $\mathbb{P}(\mathbf{X} = \mathbf{x} | S(\mathbf{X}) = s)$ nezávisí na θ , případně $f_{\mathbf{X}|S}(\mathbf{x}|s)$ nezávisí na θ .

Postačující statistika je tedy taková funkce náhodného výběru (statistika), která umí sama o sobě nahradit původní výběr bez ztráty informace o parametru θ .

Definice 2.6. Mějme X, Y náhodné veličiny na $(\Omega, \mathcal{A}, \mathbb{P})$. Pak

$$\mathbb{E}(X|Y = y) = \int_{\mathbb{R}} x d\mathbb{P}^{X|Y=y} = \left[\text{pro ASR } f_{X|Y}(x|y) := \frac{f_{X,Y}(x, y)}{f_Y(y)} \right] = \dots$$

Z toho vyplývá, že $\mathbb{E}(X|Y) : \Omega \rightarrow \mathbb{R}$ je náhodná veličina.

Věta 2.7. Pro náhodné veličiny (X, Y) s ASR $f_{X,Y}$ platí vztah

$$\mathbb{E}[\mathbb{E}(X|Y)] \stackrel{\text{ASR}}{=} \int_{\mathbb{R}} \left(\int_{\mathbb{R}} x f_{X|Y} dx \right) f_Y dy \stackrel{\text{F.V.}}{=} \int_{\mathbb{R}} \left(\int_{\mathbb{R}} f_{X|Y} f_Y dy \right) x dx = \int_{\mathbb{R}} \left(\int_{\mathbb{R}} f_{X,Y} dy \right) x dx = \int_{\mathbb{R}} x f_X dx = \mathbb{E}X.$$

Pro účely následující Rao-Blackwellovy věty označme

$$T_{\text{RB}}(\mathbf{X}) = T_{\text{RB}}(S(\mathbf{X})) := \mathbb{E}[T(\mathbf{X}) | S(\mathbf{X}) = s]$$

za předpokladu existence $\mathbb{E}$ jako odhad zkonstruovaný v Rao-Blackwellově větě. $T_{\text{RB}}(\mathbf{X})$ je tedy opět statistika, pro kterou platí, že

$$T_{\text{RB}}(\mathbf{X}) := \mathbb{E}[T(\mathbf{X}) | S(\mathbf{X}) = s] \stackrel{\text{ASR}}{=} \int T(\mathbf{x}) f_{T(\mathbf{X})|S(\mathbf{X})=s} d\mathbf{x}.$$

Na $T_{\text{RB}}(\mathbf{X})$ pohlížíme jako na funkci $\mathbf{X}$, která vznikne ve dvou krocích:

1. spočítá se podmíněná střední hodnota $\mathbb{E}(T(\mathbf{X}) | S(\mathbf{X}) = s) = T(s)$ při libovolně daném pevném s ,

2 Metody pro hledání bodových odhadů

2. za s se dosadí vazba $s = S(\mathbf{X})$, čímž vznikne $T_{\text{RB}}(S(\mathbf{X}))$.

Věta 2.8 (Rao-Blackwell). *Mějme $X_1, \dots, X_n$ iid F , $\theta \in \Theta \subset \mathbb{R}^k$, $\tau(\theta) \in \mathbb{R}^1$, $T(\mathbf{X})$ jako odhad $\tau(\theta)$, nechť $S(\mathbf{X})$ je postačující statistika pro θ a nechť $\mathcal{L}(T, \theta)$ je konvexní funkcí v T pro $\forall \theta \in \Theta$. Pak*

$$R(T_{\text{RB}}(\mathbf{X}), \theta) \leq R(T(\mathbf{X}), \theta), \quad \forall \theta \in \Theta,$$

přičemž T_{RB} nezávisí na θ .

Definice 2.9. Systém hustot $\mathcal{F} = \mathcal{F}_X = \{f(x, \theta) : \theta \in \Theta \subset \mathbb{R}^k\}$ se nazývá **úplný**, pokud pro $\forall h : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$, $\mathbb{E}_\theta h(X) = 0$, $\forall \theta \in \Theta$ platí, že

$$h(X) = 0 \text{ s.j. } \forall \theta \in \Theta, \quad \text{neboli} \quad \mathbb{P}_\theta(h(X) = 0) = 1.$$

Definice 2.10. Postačující statistika S se nazývá **úplná postačující statistika**, pokud systém rozdělení $\mathcal{F}_S$ je úplný, tzn. pro libovolnou borelovskou funkci $g : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ platí, že pokud

$$\mathbb{E}[g(S(X))] = 0, \quad \forall \theta \in \Theta, \quad \text{pak} \quad g(S(X)) = 0 \text{ s.j.}, \quad \forall \theta \in \Theta.$$

Věta 2.11 (Lehmann-Scheffé). *Nechť jsou splněny předpoklady R.-B. věty a navíc $T(\mathbf{X})$ je nestranný odhad $\tau(\theta)$ (tzn. $\mathbb{E}T = \tau$, $\forall \theta \in \Theta$), a dále nechť $S(\mathbf{X})$ je úplná postačující statistika. Pak $T_{\text{RB}} = T_{\text{UMR}}$, což pro volbu ztrátové funkce $\mathcal{L}_2$ označíme jako T_{UMVUE} . (uniformly minimum variance unbiased estimator)*

2.3 Rao-Cramérova nerovnost

Definice 2.12. Mějme $\mathcal{F} = \{f(x, \theta) : \theta \in \Theta \subset \mathbb{R}^k\}$ a označíme

$$l(\theta) = \ln f(x, \theta), \quad l'_i(\theta) := \frac{\partial}{\partial \theta_i} \ln f(x, \theta), \quad \nabla_\theta l = \nabla l(\theta) = (l'_1(\theta), \dots, l'_k(\theta)).$$

Systém $\mathcal{F}$ se nazývá **regulární systém hustot**, ozn. $\mathcal{F}_{\text{reg}}$, pokud

- 1) $\text{supp } f$ nezávisí na θ a Θ je otevřená množina,
- 2) pro všechna $\forall \theta \in \Theta$ existuje $\nabla l(\theta)$ na $\text{supp } f$,
- 3) $\mathbb{E}[\nabla l(\theta)] = 0$, $\forall \theta \in \Theta$, což je zajištěno předpokladem následující záměny

$$\mathbb{E}[l'_i(\theta)] = \int_{\mathbb{R}} \frac{f'_i}{f} \cdot f dx = \int_{\mathbb{R}} \frac{\partial}{\partial \theta_i} f dx = \frac{\partial}{\partial \theta_i} \underbrace{\int_{\text{supp } f} f dx}_{=1} = 0,$$

- 4) $\text{Cov}(\nabla l(\theta))$ je konečná a PD matice rozměru $(k \times k)$.

Systém $\mathcal{F}$ označíme $\mathcal{F}_{\text{reg}}^+$, pokud navíc splňuje podmínku

$$5) \quad \mathbb{E}\left[\frac{f''_{i,j}(\mathbf{X}, \theta)}{f(\mathbf{X}, \theta)}\right] = 0, \quad \forall \theta \in \Theta, \quad \text{neboli} \quad \int_{\mathbb{R}^n} \frac{\partial^2}{\partial \theta_i \partial \theta_j} f(\mathbf{x}, \theta) d\mathbf{x} = 0, \quad \forall \theta \in \Theta.$$

Definice 2.13. $\mathbb{I}(\theta) = \text{Cov}(\nabla l(\theta))$ se nazývá **Fisherova informační matice** a platí, že

$$\mathbb{I}_{i,j}(\theta) := \text{Cov}(l'_i, l'_j) = \mathbb{E}(l'_i \cdot l'_j) - \underbrace{\mathbb{E}l'_i}_{=0} \underbrace{\mathbb{E}l'_j}_{=0} = \mathbb{E}\left(\frac{\partial \ln f}{\partial \theta_i} \cdot \frac{\partial \ln f}{\partial \theta_j}\right) \stackrel{5)}{=} -\mathbb{E}\left[\frac{\partial^2 \ln f}{\partial \theta_i \partial \theta_j}\right].$$

Lemma 2.14. Mějme $\mathbf{X} = (X_1, \dots, X_n)$ nezávislé, $X_i \sim f_{X_i}(x_i, \theta)$. Pak $\mathbb{I}_{\mathbf{X}}(\theta) = \sum_{j=1}^n \mathbb{I}_{X_j}(\theta)$. Pokud navíc $X_1, \dots, X_n$ jsou iid f_X , pak $\mathbb{I}_{\mathbf{X}}(\theta) = n\mathbb{I}_X(\theta)$.

Věta 2.15 (Rao-Cramérova nerovnost). Mějme $T(\mathbf{X})$ jako nestranný odhad $\tau(\theta)$, $\mathcal{F}_{reg}$, nechť dále $(\forall \theta \in \Theta)(\exists \nabla \tau(\theta))$ a $\mathbb{E}[T(\mathbf{X})]$ lze derivovat podle θ_i pod znakem $\mathbb{E}$ (tj. derivace pod integrálem) pro $\forall i \in \hat{k}$. Pak

$$D(T(\mathbf{X})) \geq \underbrace{\nabla \tau(\theta) \mathbb{I}_{\mathbf{X}}^{-1}(\theta) \nabla \tau(\theta)^T}_{\text{RCLB}_{\tau}(\theta)}, \quad \forall \theta \in \Theta. \quad (\text{RCLB} = \text{Rao-Cramérova spodní hranice}).$$

Definice 2.16. Mějme $\mathcal{F}_{reg}$. Pak definujeme **eficienci** nestranného odhadu $T_n(\mathbf{X})$ funkce $\tau(\theta)$ vztahem

$$e_n := \frac{\text{RCLB}_{\tau}(\theta)}{D(T_n(\mathbf{X}))}.$$

Pokud $e_n = 1$, $\forall n \in \mathbb{N}$, případně $\lim_{n \rightarrow +\infty} e_n = 1$, pak $T(\mathbf{X})$ nazýváme **(asymptoticky) eficientní**.

Věta 2.17 (Bhattacharya). Mějme $\theta \in \Theta \subset \mathbb{R}^1$, $T(\mathbf{X})$ jako odhad $\tau(\theta)$. Nechť dále existuje vektor derivací podle θ do řádu m : $\tilde{\tau}' = (\tau', \tau'', \dots, \tau^{(m)})$. Pak za podobných dodatečných předpokladů jako v R.-C.N., platí, že

$$D(T(\mathbf{X})) \geq \tilde{\tau}'(\theta) \tilde{\mathbb{I}}_{\mathbf{X}}^{-1}(\theta) (\tilde{\tau}'(\theta))^T, \quad (\text{Bhattacharyova spodní hranice, BLB}_{\tau}(\theta)),$$

$$\text{kde } \tilde{\mathbb{I}}_{\mathbf{X}} = \text{Cov}\left(\left(\frac{\partial^i f}{\partial \theta^i} / f\right)_{i=1}^m\right).$$

2.4 Metoda maximální věrohodnosti (MLE)

Definice 2.18 (Věrohodnostní funkce). Mějme $X_1, \dots, X_n$ s odpovídajícím systémem hustot $\mathcal{F} = \{f_{\mathbf{X}}(\mathbf{x}, \theta) : \theta \in \Theta \subset \mathbb{R}^k\}$. Pak definujeme **věrohodnostní funkci** vztahem

$$L(\theta) = f(\mathbf{x}, \theta), \quad \text{resp.} \quad L(\theta, \mathbf{x}) = h(\mathbf{x})f(\mathbf{x}, \theta), \quad \forall \theta \in \Theta, \quad \forall \mathbf{x} \in \mathbb{R}^n$$

a **logaritmickou věrohodnostní funkci** vztahem

$$l(\theta) = \ln L(\theta, \mathbf{x}).$$

Mějme nezávislý náhodný výběr $X_1, \dots, X_n$ id. Pak věrohodnostní funkci můžeme zavést jako sdruženou hustotu tohoto výběru při dané realizaci $\mathbf{x} = (x_1, \dots, x_n)$, tedy

$$L(\theta) = \prod_{i=1}^n f_{X_i}(x_i, \theta), \quad \left(L(\theta) = \prod_{i=1}^n \mathbb{P}_{\theta}(X_i = x_i) - \text{pro diskrétní případ} \right).$$

2 Metody pro hledání bodových odhadů

Definice 2.19 (Maximálně věrohodný odhad). Definujeme **maximálně věrohodný odhad** vztahem

$$\hat{\theta}_{\text{ML}}(\mathbf{X}) = \underset{\theta \in \Theta}{\operatorname{argsup}} L(\theta)$$

za předpokladu, že $\hat{\theta}_{\text{ML}}$ je borelovsky měřitelná, jednoznačná a závisí na $\mathbf{X}$. Dále pak definujeme **maximálně věrohodný odhad** parametrické funkce $\tau(\theta)$ jako

$$T_{\text{ML}}(\mathbf{X}) = \tau(\hat{\theta}_{\text{ML}}), \quad \text{tedy MLE je invariantní na transformace } \tau.$$

Věta 2.20. Mějme $(X_j)_{j=1}^{+\infty}$ iid $f(x, \theta_0)$, kde $\operatorname{supp} f_{\mathbf{X}}$ nezávisí na θ , $\ln \frac{f(X, \theta)}{f(X, \theta_0)} \in \mathcal{L}_1$. Dále předpokládáme identifikovatelnost rodiny hustot, tzn.

$$\theta_1 \neq \theta_2 \Rightarrow \mathbb{P}_{\theta_1} \neq \mathbb{P}_{\theta_2} \quad (\text{různé parametry definují různá rozdělení}).$$

Pak $\mathbb{P}_{\theta_0}(L(\theta_0, \mathbf{x}) > L(\theta, \mathbf{x})) \xrightarrow{n \rightarrow +\infty} 1$, $\forall \theta \neq \theta_0$.

Definice 2.21. Systém hustot $\mathcal{F} := \{f(x, \theta) : \theta \in \Theta \subset \mathbb{R}^k\}$ se nazývá **ML-regulární**, ozn. $\mathcal{F}_{\text{reg}}^{\text{ML}}$, pokud pro něj platí, že

1. Θ je otevřená množina, $\operatorname{supp} f_X$ nezávisí na θ ,
2. $f(x, \theta) \in \mathcal{C}^{(3)}$ vzhledem k θ pro $\forall x \in \mathbb{R}$,
3. $\int_{\mathbb{R}} \frac{\partial f}{\partial \theta_r} dx = 0$ a $\int_{\mathbb{R}} \frac{\partial^2 f}{\partial \theta_r \partial \theta_j} dx = 0$, $\forall \theta \in \Theta$, tzn. záměna derivací a integrálu je možná,
4. Fisherova informační matice $\mathbb{I}_X(\theta)$ je PD a konečná,
5. $(\forall \theta_0)(\exists H_{\theta_0})(\exists M(X) \in \mathcal{L}_1(\mathbb{P}_{\theta_0}))(\forall \theta \in H_{\theta_0})\left(\|\partial_{\theta}^3 \ln f\| \leq M(X), \text{ přičemž } \mathbb{E}_{\theta_0} M(X) < +\infty\right)$.

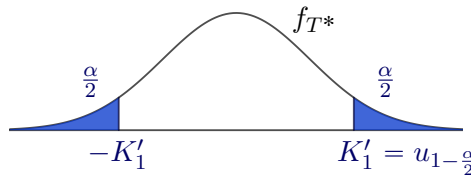
Definice 2.22. Mějme $\hat{\theta}_n \sim \mathcal{AN}(\theta_0, \frac{1}{n}\mathbb{C}(\theta))$. $\hat{\theta}_n$ se nazývá **asymptoticky eficientní**, pokud $\mathbb{C}(\theta) = \mathbb{I}_X^{-1}(\theta_0)$.

Věta 2.23. Mějme $X_1, \dots, X_n$ iid $f(x, \theta_0) \in \mathcal{F}_{\text{reg}}^{\text{ML}}$. Pak pro každé konzistentní řešení $\hat{\theta}_n(\mathbf{X})$ soustavy věrohodnostních rovnic LE_q platí, že

$$\hat{\theta}_n \sim \mathcal{AN}_k\left(\theta_0, \frac{1}{n}\mathbb{I}_X^{-1}(\theta_0)\right), \quad \text{neboli} \quad \sqrt{n}(\hat{\theta}_n(\mathbf{X}) - \theta_0) \xrightarrow{\mathcal{D}} \mathcal{N}_k\left(0, \frac{1}{\mathbb{I}_X(\theta_0)}\right).$$

Takové konzistentní řešení je tedy $\mathcal{AN}$ a dle definice 2.22 i asymptoticky eficientním odhadem θ_0 , ozn. $\hat{\theta}_{\text{ELE}}$ (ELE = efficient likelihood estimator).

Věta 2.24. Mějme $\mathcal{F}_{\text{reg}}^{\text{ML}}$, $\theta \in \mathbb{R}^1$. Pak s pravděpodobností $\xrightarrow{n \rightarrow +\infty} 1$ existuje konzistentní řešení LE_q .

3 Testování statistických hypotéz

3.1 Základní strategie TSH

Definice 3.1. Mějme populaci Ω a na ní vlastnost $X \sim F$, kde $F \in \mathcal{F}$. Označme $\theta = \theta(F)$ parametr modelu, který nás zajímá, kde $\theta \in \Theta \subset \mathbb{R}^k$. Označme $H_0 : \theta \in \Theta_0$ jako **základní nulovou hypotézu** (*null hypothesis*) a $H_1 : \theta \in \Theta_1$, kde $\Theta_1 = \Theta \setminus \Theta_0$, jako **alternativní hypotézu**.

Definice 3.2. Definujeme R_{H_0} jako jev představující **zamítnutí** H_0 (*rejection*) a $\bar{R}_{H_0}$ jako **přijetí** H_0 (*acceptation*). Pak **kritickou funkci testu** definujeme jako pravděpodobnost, že zamítneme H_0 na základě naměřených dat $\mathbf{x}$, tzn.

$$\phi(\mathbf{x}) := \mathbb{P}(R_{H_0} | \mathbf{X} = \mathbf{x}) \in [0, 1], \quad \text{pro } \forall \mathbf{x} \in \mathcal{X},$$

kde $\mathcal{X}$ je tzv. **výběrový prostor**, $\mathcal{X} = \{\mathbf{x} \in \mathbb{R}^n : \exists \omega \in \Omega, \mathbf{X}(\omega) = \mathbf{x}\}$. Dále definujeme pro test $H_0 : \theta \in \Theta_0$ vs. $H_1 : \theta \in \Theta_1$, $\Theta = \Theta_0 + \Theta_1$, funkci

$$\begin{aligned} \beta_\phi(\theta) &:= \mathbb{E}_\theta[\phi(\mathbf{X})] = \mathbb{E}_\theta[\mathbb{P}(R_{H_0} | \mathbf{X} = \mathbf{x})] = \left| \begin{array}{l} \mathbb{P}(A) = \int_A 1 d\mathbb{P} = \int_\Omega \mathbb{I}_A d\mathbb{P} = \mathbb{E}[\mathbb{I}_A] \\ A = \{R_{H_0} | \mathbf{X} = \mathbf{x}\} \end{array} \right| = \\ &= \mathbb{E}_\theta[\mathbb{E}[\mathbb{I}_{R_{H_0}} | \mathbf{X} = \mathbf{x}]] \stackrel{\mathbb{E}[\mathbb{E}[X|Y]] = \mathbb{E}X}{=} \mathbb{E}_\theta[\mathbb{I}_{R_{H_0}}] = \mathbb{P}_\theta(R_{H_0}), \quad \text{pro } \forall \theta \in \Theta. \end{aligned}$$

Funkce $\beta_\phi|_{\Theta_1}$, tedy zúžení β_ϕ z Θ na obor Θ_1 , se nazývá **silofunkce testu** ϕ .

Pokud testujeme hypotézu H_0 oproti H_1 , mohou nastat 4 navzájem se vylučující situace:

	Zamítáme H_0	Nezamítáme H_0
H_0 platí	Nastává chyba I. druhu	Správný výsledek
H_0 neplatí	Správný výsledek	Nastává chyba II. druhu

Chybu I. druhu považujeme za kritickou (tu horší) chybu. Pravděpodobnost chyby I. druhu vyjadřuje právě funkce $\beta_\phi|_{\Theta_0}$, což je zúžení β_ϕ z Θ na obor Θ_0 . Právě tuto pravděpodobnost budeme chtít mít pod kontrolou, tzn. pro vhodně malé zvolené číslo $\alpha \in (0, 1)$ požadujeme, aby celé zúžení $\beta_\phi|_{\Theta_0}$ bylo stejnoměrně pod zadanou hranicí α . Číslo α nazýváme **hladina významnosti** testu H_0 versus H_1 a požadujeme tedy, aby $\sup_{\theta \in \Theta_0} \beta_\phi(\theta) \leq \alpha$.

Pravděpodobnost chyby II. druhu vyjadřuje funkce $1 - \beta_\phi|_{\Theta_1}$ a budeme se ji snažit minimalizovat za vazební podmínky $\beta_\phi|_{\Theta_0} \leq \alpha$ na chybu I. druhu.

Shrňme strategii testování $H_0 : \theta \in \Theta_0$ vs. $H_1 : \theta \in \Theta_1$ v následující sekci.

3.2 UMP testy pro parametr $\theta = \theta(F)$

Definice 3.3 (UMP strategie testování H_0 vs. H_1). Hledáme takovou optimální kritickou funkci testu ϕ^* , aby při zvolené hladině významnosti $\alpha \in (0, 1)$ byla pravděpodobnost chyby II. druhu minimální, tzn. aby pro $\forall \theta \in \Theta_1$ bylo $\beta_{\phi^*}(\theta)$ stejnoměrně na Θ_1 **maximální silou testu**, za podmínky, že pravděpodobnost chyby I. druhu bude stále (stejnoměrně na Θ_0) pod hranicí α , tzn.

$$\forall \theta \in \Theta_0, \beta_{\phi^*}(\theta) \leq \alpha.$$

Číslo $\sup_{\theta \in \Theta_0} \beta_{\phi^*}(\theta)$ se nazývá **hladina testu** (*size of test ϕ^**) a v praxi může být ostře pod nastavenou hranicí **hladiny významnosti** testu α (*significance level α*).

Konkrétní hodnotu $\beta_{\phi^*}(\theta)$ pro $\theta \in \Theta_1$ nazýváme **síla testu ϕ^*** pro dané $\theta \in \Theta_1$, celé zúžení $\beta_{\phi^*}|_{\Theta_1}$ pak nazýváme **silofunkce** testu ϕ^* .

Pokud takový test ϕ^* splňující uvedené podmínky existuje, nazýváme ho stejnoměrně nejsilnějším testem H_0 oproti H_1 , ozn. **UMP test** (*uniformly most powerful test*). Situaci UMP ilustruje obrázek ??.

Definice 3.4. Pokud Θ_0 je jednoprvková (1 stav), pak H_0 nazveme **jednoduchá** hypotéza (*simple*), v opačném případě je H_0 **složená** hypotéza (*composite*). Totéž platí pro Θ_1 a H_1 alternativu.

Definice 3.5. Pokud uvažujeme kritickou funkci ve tvaru

$$\phi(\mathbf{x}) = \begin{cases} 1 & \mathbf{x} \in W \subset \mathbb{R}^n, \\ 0 & \text{jinak,} \end{cases}$$

pak W nazveme **kritický obor testu** (*critical region*). Je to tedy obor naměřených hodnot, při kterém zamítáme H_0 . Tomuto tvaru testu se říká **neznáhodněný test** a o přijetí H_0 rozhodujeme následovně:

$$\begin{aligned} \text{nastává jev } \{\mathbf{X} \in W\} &\Rightarrow \text{zamítáme } H_0, \\ \text{nastává opačný jev } \{\mathbf{X} \notin W\} &\Rightarrow \text{nezamítáme } H_0. \end{aligned}$$

3.3 Neyman-Pearsonovo lemma (N-PL)

Věta 3.6 (Neyman-Pearsonovo lemma). Mějme dvě hypotézy $H_0 : \theta = \theta_0$ vs. $H_1 : \theta = \theta_1$ a číslo $\alpha \in (0, 1)$ jako hladinu významnosti testu. Označme nyní hustotu pravděpodobnosti $f_0 := f(\mathbf{x}, \theta_0)$ a $f_1 := f(\mathbf{x}, \theta_1)$ obě vzhledem ke vhodné dominující míře λ . Pak existuje $K > 0$ a UMP test ϕ^* ve tvaru

$$\phi^*(\mathbf{x}) = \begin{cases} 1 & f_1 > K f_0, \\ \gamma & f_1 = K f_0, \\ 0 & f_1 < K f_0, \end{cases} \quad \text{tak, že } \beta_{\phi^*}(\theta_0) = \alpha.$$

Pokud ϕ je nějaký jiný UMP test na hladině α , pak ϕ je nutně stejného tvaru jako ϕ^* na množině $\{f_1 \neq K f_0\}$. Výjimkou je situace, kdy existuje test ϕ s $\beta_{\phi}(\theta_1) = 1$, přičemž $\beta_{\phi}(\theta_0) < \alpha$, což znamená, že test ϕ nemůže dosáhnout zadané hranice α pro svou pravděpodobnost chyby I. druhu tak, jako ji dosahuje test ϕ^* .

3 Testování statistických hypotéz

Důsledek 3.7. Pokud platí, že $\mathbb{P}_{\theta_0}(f_1 = Kf_0) = 0$, pak můžeme psát

$$\phi^* = \begin{cases} 1 & x \in W^* = \{f_1 \geq Kf_0\}, \\ 0 & x \in (W^*)^c = \{f_1 < Kf_0\}. \end{cases}$$

Tedy v případě, že hranice $\{f_1 = Kf_0\}$ je nulové $\mathbb{P}_{\theta_0}$ míry, potom existuje neznáhodněný test s UMP kritickou oblastí W^* pro testování H_0 versus H_1 , přičemž pravděpodobnost chyby I. druhu je přímo rovna požadované signifikanci α , $\beta_{W^*}(\theta_0) = \alpha$, zatímco síla testu $\beta_{W^*}(\theta_1)$ je maximální možná.

3.4 Složené hypotézy a MLR systémy

Postup použití N-PL v praxi pro test z důsledku 3.7.

Hledáme takový test ϕ^* tvaru

$$\phi^*(\mathbf{x}) = \begin{cases} 1 & \mathbf{x} \in \{f_1 \geq Kf_0\} = W^* \dots \text{UMP CR}, \\ 0 & \mathbf{x} \in \{f_1 < Kf_0\} = (W^*)^c, \end{cases}$$

pro který je dosažena hladina testu $\beta_{\phi^*}(\theta_0) = \alpha$, přičemž síla (sílofunkce) testu β je optimální.

- 1) Nejdříve najdeme **tvar** W^* jako řešení nerovnice $f_1 \geq Kf_0$. Získáme ho v nějakém tvaru $W^* = \{T(\mathbf{x}) \geq K'\}$, resp. $W^* = \{T(\mathbf{x}) \leq K'\}$, s blíže nespecifikovanou volnou konstantou K' , tedy

$$\{f_1 \geq Kf_0\} \sim \{T(\mathbf{X}) \geq K'\},$$

resp.

$$\{f_1 \geq Kf_0\} \sim \{T(\mathbf{X}) \leq K'\},$$

kde $T(\mathbf{X})$ se nazývá **testovací statistika**.

- 2) Konkrétní hodnotu K' pak určíme z rovnice $\mathbb{P}_{\theta_0}(T(\mathbf{X}) \geq K') = \alpha$, resp. $\mathbb{P}_{\theta_0}(T(\mathbf{X}) \leq K') = \alpha$. K vyřešení této nerovnosti však nutně potřebujeme umět vyjádřit $\mathbb{P}_{\theta_0}(T \geq K')$, resp. $\mathbb{P}_{\theta_0}(T \leq K')$ za předpokladu platnosti hypotézy H_0 , tzn. při θ_0 . Odvození rozdělení $T(\mathbf{X})$ při θ_0 se říká "distributional problem" testování hypotéz a jde o stěžejní část úspěšné aplikace.
- 3) V případě, že H_1 je složená, tzn. $H_1 : \theta \in \Theta_1$, postupujeme takto: volíme $\theta_1 \in \Theta_1$ libovolně pevně a testujeme hypotézu $H_0 : \theta = \theta_0$ vs. $H_1 : \theta = \theta_1$ na hladině α . Z Neyman-Pearsonova lemmatu existuje UMP_α test ϕ^* , případně UMPCR W^* . Pokud tento ϕ^* , případně W^* , nezávisí na volbě θ_1 , máme finální UMP_α test při složené alternativě H_1 .
- 4) Pokud i H_0 je složená, tzn. $H_0 : \theta \in \Theta_0$, pak, pokud to lze, ještě navíc ukážeme, že $\sup_{\theta \in \Theta_0} \beta_{\phi^*}(\theta) \leq \alpha$, tzn., že $\forall \theta'_0 \in \Theta$, platí, že $\beta_{\phi^*}(\theta'_0) \leq \alpha$. Průchodnost bodů 3) a 4) zajišťuje například následující koncept MLR.

Definice 3.8. Systém hustot $\mathcal{F}$ se nazývá **MLR** (*Monotone likelihood ratio*), pokud $\exists T(\mathbf{x}) : \mathbb{R}^n \rightarrow \mathbb{R}^1$ tak, že pro $\forall \theta_0 < \theta_1$ platí, že $\frac{f_1}{f_0}$ je monotónní funkcí statistiky $T(\mathbf{x})$, tzn. $\frac{f_1}{f_0} = g(T(\mathbf{x}))$, kde g je monotónní. Podíl $\frac{f_1}{f_0} = \frac{L(\theta_1)}{L(\theta_0)}$ se nazývá **věrohodnostním poměrem** (*likelihood ratio*), ozn. $\text{LR}(\mathbf{x})$, $\mathbf{x} \in \mathcal{X}$.

3 Testování statistických hypotéz

Věta 3.9. Mějme rostoucí MLR systém hustot $\mathcal{F}$ se statistikou $T(\mathbf{X})$. Testujeme hypotézu $H_0 : \theta \leq \theta_0$ vs. $H_1 : \theta > \theta_0$, $\theta \in \mathbb{R}^1$, tzv. jednostrannou hypotézu oproti jednostranné alternativě, na zadané hladině $\alpha \in (0, 1)$. Pak existuje UMP_α test ϕ^* ve tvaru

$$\phi^*(\mathbf{x}) = \begin{cases} 1 & T(\mathbf{x}) > K, \\ \gamma & T(\mathbf{x}) = K, \\ 0 & T(\mathbf{x}) < K, \end{cases}$$

přičemž K a γ jsou určeny podmínkou $\beta_{\phi^*}(\theta_0) = \alpha$, tzn. $\mathbb{E}_{\theta_0}[\phi^*(\mathbf{X})] = \alpha$, tedy

$$\mathbb{P}_{\theta_0}(T(\mathbf{X}) > K) + \gamma \mathbb{P}_{\theta_0}(T(\mathbf{X}) = K) + 0 \cdot \mathbb{P}_{\theta_0}(T(\mathbf{X}) < K) = \alpha.$$

Pro případ klesajícího MLR systému $\mathcal{F}$ stačí v tvrzení zaměnit nerovnosti za opačné.

3.5 Nestranné UMP testy (UMPU)

V aplikacích TSH v praxi vyvstává nutnost testovat další složitější hypotézy, jako například

$$\begin{aligned} H_0 : \theta = \theta_0 \text{ vs. } H_1 : \theta \neq \theta_0, \quad \text{nebo} \\ H_0 : \theta_1 \leq \theta \leq \theta_2 \text{ vs. } H_1 : \theta \notin [\theta_1, \theta_2]. \end{aligned}$$

Pro takovéto případy, kdy alternativní hypotéza H_1 je tzv. oboustranná ($\theta < \theta_1$ nebo $\theta > \theta_2$), zpravidla neexistuje stejnoměrně nejsilnější UMP_α test ϕ^* na hladině α a jsme nuceni z optimality UMP testu slevit. Zavedeme proto UMPU testy.

Definice 3.10. Testujme $H_0 : \theta \in \Theta_0$ vs. $H_1 : \theta \in \Theta_1$. Test ϕ se nazývá nestranný, pokud $\sup_{\theta \in \Theta_0} \beta_\phi(\theta) \leq \inf_{\theta \in \Theta_1} \beta_\phi(\theta)$.

Věta 3.11. Každý UMP test ϕ^* je nestranný, tzn. $\beta_{\phi^*}|_{\Theta_0} \leq \beta_{\phi^*}|_{\Theta_1}$, tj.

$$\sup_{\theta \in \Theta_0} \beta_{\phi^*}(\theta) \leq \inf_{\theta \in \Theta_1} \beta_{\phi^*}(\theta).$$

Definice 3.12. Stejnoměrně nejsilnější test mezi všemi nestrannými testy se nazývá UMPU. (UMP Unbiased).

Věta 3.13. Testujeme hypotézu $H_0 : \theta = \theta_0$ vs. $H_1 : \theta \neq \theta_0$, kde $\theta \in \Theta \subset \mathbb{R}^1$ a θ_0 je vnitřním bodem Θ , tedy, $\theta_0 \in \Theta^\circ$. Nechť $\mathcal{F}$ je exponenciální třída hustot z příkladu ?? s $Q(\theta)$ ryze rostoucí a diferencovatelnou, tedy $\mathcal{F}_n = \left\{ f(\mathbf{x}, \theta) \stackrel{iid}{=} \prod_{i=1}^n f(x_i, \theta) \right\}$ je MLR systém se statistikou $T(\mathbf{x}) = \sum_{i=1}^n T(x_i)$. Pak existuje UMPU_α test tvaru

$$\phi_u^*(\mathbf{x}) = \begin{cases} 1 & T(\mathbf{x}) < K_1 \vee T(\mathbf{x}) > K_2, \\ \gamma_1 & T(\mathbf{x}) = K_1, \\ \gamma_2 & T(\mathbf{x}) = K_2, \\ 0 & T(\mathbf{x}) \in (K_1, K_2), \end{cases}$$

takový, že $\beta_{\phi_u^*}(\theta_0) = \alpha$. Konstanty $K_1, K_2, \gamma_1, \gamma_2$ určíme tak, aby byla splněna podmínka

$$\mathbb{P}(T(\mathbf{X}) < K_1) + \mathbb{P}(T(\mathbf{X}) > K_2) + \gamma_1 \mathbb{P}(T(\mathbf{X}) = K_1) + \gamma_2 \mathbb{P}(T(\mathbf{X}) = K_2) = \alpha.$$

3 Testování statistických hypotéz

Na základě věty 3.13 umíme nalézt alespoň UMP_{α} optimální testy mezi všemi nestrannými testy, např. pro hypotézy ve tvaru

$$\begin{aligned} H_0 : \mu = \mu_0 \text{ vs. } H_1 : \mu \neq \mu_0, & \quad \text{při Gaussovském modelu } X \sim \mathcal{N}(\mu, \sigma^2 \text{ známé}), \\ H_0 : \sigma^2 = \sigma_0^2 \text{ vs. } H_1 : \sigma^2 \neq \sigma_0^2, & \quad \text{při Gaussovském modelu } X \sim \mathcal{N}(\mu \text{ známé}, \sigma^2). \end{aligned}$$

4 Další metody testování hypotéz

4.1 Test poměrem věrohodností (LRT)

Definice 4.1. Mějme rodinu $\mathcal{F} = \{f(x, \theta) : \theta \in \Theta\}$ a testujme obecnou hypotézu $H_0 : \theta \in \Theta_0$ vs. $H_1 : \theta \in \Theta_1$ na zadané hladině významnosti $\alpha \in (0, 1)$. Zaved'me funkci

$$\Lambda(\mathbf{x}) := \frac{\sup_{\theta \in \Theta_0} L(\theta)}{\sup_{\theta \in \Theta_0 \cup \Theta_1} L(\theta)}, \quad \text{kde } L(\theta) = f(\mathbf{x}, \theta)$$

je věrohodnostní funkcí testovaného modelu, založenou na vzorku $\mathbf{x} \in \mathcal{X}$ z náhodného výběru $\mathbf{X} = (X_j)_{j=1}^n$ iid $f(x, \theta)$. Definujme test tvaru

$$\phi_\Lambda(\mathbf{x}) = \begin{cases} 1 & \mathbf{x} \in W_\Lambda \subset \mathbb{R}^n, \\ 0 & \mathbf{x} \notin W_\Lambda, \end{cases}$$

kde $W_\Lambda = \{\mathbf{x} \in \mathbb{R}^n : \Lambda(\mathbf{x}) \leq K\}$ je taková, že pro nějakou konstantu $K \in [0, 1]$ platí $\beta_{\phi_\Lambda}|_{\Theta_0} \leq \alpha$, tzn.

$$\beta_{W_\Lambda}(\theta) := \beta_{\phi_\Lambda}(\theta) = \mathbb{E}_\theta \phi_\Lambda(\mathbf{X}) = \mathbb{P}_\theta(\phi_\Lambda(\mathbf{X}) = 1) \leq \alpha, \quad \forall \theta \in \Theta_0.$$

Takové ϕ_Λ , pokud existuje, se nazývá **LRT test** pro testování $H_0 \times H_1$ na hladině významnosti α , ozn. LRT_α . W_Λ je odpovídající LRT kritická oblast tohoto testu (LRT_α CR). Pokud nastal jev $\{\mathbf{X} \in W_\Lambda\}$, zamítáme H_0 , pokud nastává opačný jev, pak H_0 nezamítneme.

Jde o test založený na limitních vlastnostech statistického modelu, přičemž smysluplnost zavedení tohoto LRT testů vyplývá z lemmatu, dokázaného v sekci 2 MLE odhadů, které říká, že pro $(X_j)_{j=1}^{+\infty}$ iid $f(x, \theta_0)$, kde $\text{supp } f$ je nezávislý na θ , platí, že

$$\mathbb{P}_{\theta_0}(L(\theta_0) > L(\theta)) \xrightarrow{n \rightarrow +\infty} 1, \quad \forall \theta \neq \theta_0.$$

a) Pokud H_0 platí, a tedy skutečná hodnota parametru θ_0 leží jak v Θ_0 , tak v $\Theta_0 \cup \Theta_1$, pak

$$\Lambda(\mathbf{x}) = \frac{\sup_{\theta \in \Theta_0} L(\theta)}{\sup_{\theta \in \Theta_0 \cup \Theta_1} L(\theta)} = 1 \text{ s pravděpodobností } \mathbb{P}_{\theta_0} \text{ jdoucí k } 1 \text{ při } n \rightarrow +\infty.$$

b) Pokud H_0 neplatí, a tedy skutečná hodnota parametru θ_0 neleží v Θ_0 , ale stále je obsažena ve $\Theta_0 \cup \Theta_1$, pak $\Lambda(\mathbf{x}) \leq K < 1$ je ostře odraženo od 1 s pravděpodobností $\mathbb{P}_{\theta_0}$ jdoucí k 1 při $n \rightarrow +\infty$. Právě tak jsme nastavili v definici ϕ_Λ kritický obor W_Λ pro přijetí/zamítnutí H_0 .

4.2 Analýza variance (ANOVA)

Analýza rozptylu (*analysis of variance*, ANOVA) je metoda, která umožňuje zjistit, jestli má na Gaussovskou náhodnou veličinu vliv některý ze znaků u jednotlivých jedinců, např. zda na plat zaměstnanců má vliv dosažené vzdělání, pohlaví, věk apod.

Mějme nezávislé náhodné výběry $X_{i1}, \dots, X_{in_i} \sim \mathcal{N}(\mu_i, \sigma^2)$, $i \in I$, $N = \sum_{i=1}^I n_i$. Potom sdružená hustota z $\mathcal{F}_N$ je tvaru

$$f(\mathbf{x}|\mu_1, \dots, \mu_I, \sigma^2) = (2\pi\sigma^2)^{-\frac{N}{2}} \exp \left\{ -\frac{1}{2\sigma^2} \sum_{i=1}^I \sum_{j=1}^{n_i} (x_{ij} - \mu_i)^2 \right\}.$$

Testujeme hypotézu

$$H_0 : \mu_1 = \mu_2 = \dots = \mu_I (= \mu) \quad \text{vs.} \quad H_1 : \text{alespoň jedna nerovnost}$$

na hladině $\alpha \in (0, 1)$ za dodatečného předpokladu $\sigma_1^2 = \dots = \sigma_I^2 = \sigma^2$ neznámé, tzn. předpokládáme homogenitu rozptylů jednotlivých testovaných podskupin $i \in I$.

Odvození ANOVA LRT $_{\alpha}$ testu

Mějme

$$\Lambda(\mathbf{x}) = \frac{\sup\{f(\mathbf{x}|\mu, \mu, \dots, \mu, \sigma^2) : \mu \in \mathbb{R}, \sigma^2 > 0\}}{\sup\{f(\mathbf{x}|\mu_1, \mu_2, \dots, \mu_I, \sigma^2) : \mu_i \in \mathbb{R}, \sigma^2 > 0\}}.$$

Při řešení extrémů prostřednictvím diferenciálního počtu $\partial_r f = 0$ v čitateli získáme 2 rovnice a ve jmenovateli $I + 1$ rovnic, které vyřešíme a příslušné hodnoty maximálně věrohodných odhadů $\hat{\mu}, \hat{\sigma}^2$, resp. $\hat{\mu}_i, \hat{\sigma}^2$, $i \in I$, zpětně dosadíme do $\Lambda(\mathbf{x})$. Dále potom nalezneme tvar LRT kritické oblasti $W_{\Lambda} = \{\mathbf{x} : \Lambda(\mathbf{x}) \leq K\}$, kdy platí

$$\Lambda(\mathbf{x}) \leq K \quad \Leftrightarrow \quad \mathcal{F}_{\Lambda}(\mathbf{x}) = \frac{(N - I)S_A}{(I - 1)S_e} \geq C,$$

kde

$$S_A = \sum_{i=1}^I n_i (\bar{x}_i - \bar{\bar{x}})^2, \quad S_e = \sum_{i=1}^I \sum_{j=1}^{n_i} (x_{ij} - \bar{x}_i)^2, \quad \bar{x}_i = \frac{1}{n_i} \sum_{j=1}^{n_i} x_{ij}, \quad \text{a} \quad \bar{\bar{x}} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^I \sum_{j=1}^{n_i} x_{ij}.$$

PŘÍKLAD 4.2. Distribuční problém tohoto LRT testu ANOVA spočívá v odvození rozdělení testovací statistiky $\mathcal{F}_{\Lambda}(\mathbf{x})$ za předpokladu platnosti $H_0 : \mu_1 = \dots = \mu_I = \mu$. Postupujeme následovně:

$$\begin{aligned} \sum_{i=1}^I \sum_{j=1}^{n_i} X_{ij}^2 &= \sum_{i=1}^I \sum_{j=1}^{n_i} (X_{ij} - \bar{X}_i + \bar{X}_i)^2 = \sum_{i=1}^I \sum_{j=1}^{n_i} (X_{ij} - \bar{X}_i)^2 + \underbrace{2 \sum_{i=1}^I \sum_{j=1}^{n_i} \bar{X}_i (X_{ij} - \bar{X}_i)}_0 + \sum_{i=1}^I n_i \bar{X}_i^2 = \\ &= \underbrace{\sum_{i=1}^I \sum_{j=1}^{n_i} (X_{ij} - \bar{X}_i)^2}_{Q_1 = S_e} + \sum_{i=1}^I n_i (\bar{X}_i - \bar{\bar{X}} + \bar{\bar{X}})^2 = \\ &= S_e + \underbrace{\sum_{i=1}^I n_i (\bar{X}_i - \bar{\bar{X}})^2}_{Q_2 = S_A} + \underbrace{2 \sum_{i=1}^I n_i \bar{\bar{X}} (\bar{X}_i - \bar{\bar{X}})}_0 + \underbrace{\sum_{i=1}^I \bar{\bar{X}}^2 n_i}_{N \cdot \bar{\bar{X}}^2 =: Q_3} = S_e + S_A + Q_3 = \sum_{i=1}^3 Q_i, \end{aligned}$$

4 Další metody testování hypotéz

což je součet tří kvadratických forem. Dá se ukázat (viz lineární algebra), že součet hodnotí těchto tří kvadratických forem dává plnou dimenzi úlohy N ,

$$\sum_{i=1}^3 h(Q_i) = h(S_e) + h(S_A) + h(Q_3) = (N - I) + (I - 1) + 1 = N.$$

Z Cochranovy věty pak vyplývá, že Q_i jsou **nezávislé** a $Q_i(\mathbf{X}) \sim \chi^2(h(Q_i))$, důsledkem čehož

$$\mathcal{F}_\Lambda(\mathbf{x})|_{H_0} = \frac{S_A/(I-1)}{S_e/(N-I)} \sim \frac{\chi^2(I-1)/(I-1)}{\chi^2(N-I)/(N-I)} \sim F(I-1, N-I),$$

tedy $\mathcal{F}_\Lambda(\mathbf{x})$ má za platnosti H_0 Fisherovo rozdělení s $(I-1)$ a $(N-I)$ stupni volnosti.

Nyní hledáme konstantu C tak, aby platilo $\mathbb{P}_{H_0}(\mathcal{F}_\Lambda(\mathbf{X}) \geq C) = \alpha$, což vede na LRT kritický obor $W_\Lambda = \{\mathbf{x} : \mathcal{F}_\Lambda(\mathbf{x}) \geq F_{1-\alpha}(I-1, N-I)\}$, kde $F_{1-\alpha}$ značí $(1-\alpha)$ -kvantil příslušného Fisherova rozdělení F . Skončí-li experiment v tomto kritickém oboru, pak zamítáme H_0 .

4.3 Dvouvýběrové testy ($2 \times \mathcal{N}_1$)

Dvouvýběrový nepárový t-test porovnává střední hodnoty dvou Gaussovských výběrů. Příkladem toho může být třeba střední hodnota tlaku krve u kuřáků a nekuřáků, atp.

PŘÍKLAD 4.3 (Dvouvýběrový t-test). Uvažujme dva náhodné výběry ze dvou různých Gaussovských distribucí

$$\begin{aligned} X_1, \dots, X_{n_1} \text{ iid } \mathcal{N}(\mu_1, \sigma_1^2) &\Rightarrow \bar{X}_1 \sim \mathcal{N}\left(\mu_1, \frac{\sigma_1^2}{n_1}\right), \quad \frac{(n_1-1)s_1^2}{\sigma_1^2} \sim \chi^2_{n_1-1}, \\ Y_1, \dots, Y_{n_2} \text{ iid } \mathcal{N}(\mu_2, \sigma_2^2) &\Rightarrow \bar{Y}_2 \sim \mathcal{N}\left(\mu_2, \frac{\sigma_2^2}{n_2}\right), \quad \frac{(n_2-1)s_2^2}{\sigma_2^2} \sim \chi^2_{n_2-1}. \end{aligned}$$

Budeme testovat hypotézu shodnosti středních hodnot obou souborů $H_0 : \mu_1 = \mu_2$ vs. $H_1 : \mu_1 \neq \mu_2$ na hladině α . Rozlišujeme tři případy:

a) Známe-li σ_1^2, σ_2^2 , potom

$$\frac{\bar{X}_1 - \bar{Y}_2 - (\mu_1 - \mu_2)}{\sqrt{\frac{\sigma_1^2}{n_1} + \frac{\sigma_2^2}{n_2}}} \sim \mathcal{N}(0, 1),$$

protože z reprodukční vlastnosti $\mathcal{N}$ víme, že $(\bar{X}_1 - \bar{Y}_2) \sim \mathcal{N}\left(\mu_1 - \mu_2, \frac{\sigma_1^2}{n_1} + \frac{\sigma_2^2}{n_2}\right)$.

Při $H_0 : \mu_1 = \mu_2$ pak nalezneme rozdělení testovací statistiky

$$U = U(\mathbf{X}, \mathbf{Y}) = \frac{\bar{X}_1 - \bar{Y}_2}{\sqrt{\frac{\sigma_1^2}{n_1} + \frac{\sigma_2^2}{n_2}}} \sim \mathcal{N}(0, 1).$$

Vyřešením rovnice $\mathbb{P}(|U| \geq K_\alpha) = \alpha$ dostaneme $K_\alpha = u_{1-\frac{\alpha}{2}}$ s následným RT kritickým oborem $W_\alpha = \{(\mathbf{x}, \mathbf{y}) : |U(\mathbf{x}, \mathbf{y})| \geq u_{1-\frac{\alpha}{2}}\}$, kde $u_{1-\frac{\alpha}{2}}$ značí příslušný kvantil $\mathcal{N}(0, 1)$ rozdělení.

4 Další metody testování hypotéz

- b) Pokud neznáme σ_1^2, σ_2^2 , ale víme, že $\sigma_1^2 = \sigma_2^2 = \sigma^2$ (analogie ANOVA pro $I = 2$, kde σ^2 neznáme), pak volíme testovací statistiku jako

$$T = T(\mathbf{X}, \mathbf{Y}) = \frac{\bar{X}_1 - \bar{Y}_2}{s \sqrt{\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2}}} \sim t(n_1 + n_2 - 2) \text{ při platnosti } H_0,$$

kde $s^2 = \frac{(n_1-1)s_1^2 + (n_2-1)s_2^2}{n_1+n_2-2}$ se nazývá *pooled sample variance*. Studentovo $t(n_1 + n_2 - 2)$ rozdělení plyne z faktu, že $T = \frac{U}{s/\sigma}$, přičemž

$$(n_1 + n_2 - 2) \frac{s^2}{\sigma^2} = \left[\frac{(n_1 - 1)s_1^2}{\sigma_1^2} + \frac{(n_2 - 1)s_2^2}{\sigma_2^2} \right] \sim \chi^2(n_1 - 1) + \chi^2(n_2 - 1) \stackrel{id}{\sim} \chi^2(n_1 + n_2 - 2),$$

což plyne z reprodukční vlastnosti χ^2 rozdělení. Podobně jako v a) dostáváme RT kritický obor $W_\alpha = \left\{ |T(\mathbf{x}, \mathbf{y})| \geq t_{1-\frac{\alpha}{2}}(n_1 + n_2 - 2) \right\}$, kde $t_{1-\frac{\alpha}{2}}$ značí kvantil příslušného $t(n_1 + n_2 - 2)$ Studentova rozdělení.

- c) Pokud σ_1^2, σ_2^2 neznáme, ale víme, že $\sigma_1^2 \neq \sigma_2^2$, pak užíváme testovací statistiku

$$T_\nu = T_\nu(\mathbf{X}, \mathbf{Y}) = \frac{\bar{X}_1 - \bar{Y}_2}{\sqrt{\frac{s_1^2}{n_1} + \frac{s_2^2}{n_2}}} \sim t(\nu) \quad (\text{Welchova aproximace}),$$

kde

$$\nu = \frac{\left(\frac{s_1^2}{n_1} + \frac{s_2^2}{n_2} \right)^2}{\frac{1}{n_1-1} \left(\frac{s_1^2}{n_1} \right)^2 + \frac{1}{n_2-1} \left(\frac{s_2^2}{n_2} \right)^2}.$$

Následný kritický obor $W_\alpha = \left\{ |T_\nu| \geq t_{1-\frac{\alpha}{2}}(\nu) \right\}$ definuje dvouvýběrový **t-test**. Pro ne-celočíselné ν interpolujeme $t(\nu)$ z hodnot sousedních $t([\nu])$ a $t([\nu] + 1)$.

PŘÍKLAD 4.4 (Test homogenity rozptylů = F-test). Za stejných předpokladů jako u dvouvýběrového t-testu z příkladu 4.3 testujeme hypotézu homogenity rozptylů dvou Gaussovských výběrů

$$H_0 : \sigma_1^2 = \sigma_2^2 \text{ vs. } H_1 : \sigma_1^2 \neq \sigma_2^2 \quad \text{na hladině } \alpha \in (0, 1).$$

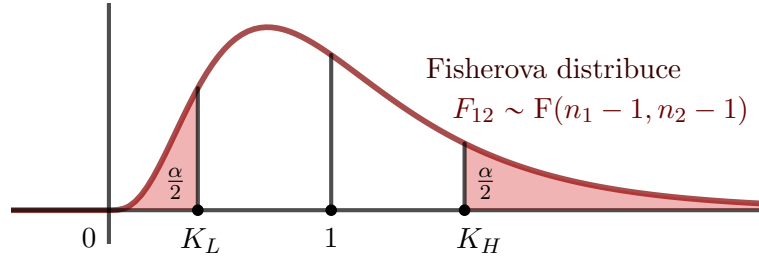
Testovací statistiku volíme

$$F_{12} = F(\mathbf{X}, \mathbf{Y}) = \frac{s_1^2}{s_2^2} = \left| H_0 : \sigma_1^2 = \sigma_2^2 \right| \xrightarrow{H_0} \frac{\frac{s_1^2}{\sigma_1^2}}{\frac{s_2^2}{\sigma_2^2}} = \frac{\frac{(n_1-1)s_1^2}{\sigma_1^2}}{\frac{(n_2-1)s_2^2}{\sigma_2^2}} \cdot \frac{n_2-1}{n_1-1} \sim \frac{\frac{\chi^2(n_1-1)}{n_1-1}}{\frac{\chi^2(n_2-1)}{n_2-1}} \stackrel{id}{\sim} F(n_1-1, n_2-1),$$

za platnosti H_0 . Pak RT kritický obor F-testu je při symetrické volbě kvantilů Fisherova F rozdělení

$$W_\alpha = \left\{ (\mathbf{x}, \mathbf{y}) : F(\mathbf{x}, \mathbf{y}) \geq F_{1-\frac{\alpha}{2}}(n_1-1, n_2-1) \text{ nebo } F(\mathbf{x}, \mathbf{y}) \leq F_{\frac{\alpha}{2}}(n_1-1, n_2-1) \right\},$$

viz obrázek 4.1. Tuto volbu odůvodňuje fakt, že $s_{1,2}^2 \xrightarrow{s.j.} \sigma_{1,2}^2$ a $\mathbb{E}s_{1,2}^2 = \sigma_{1,2}^2$.

Obrázek 4.1: Kritický obor F-testu homogenity rozptylů.

4.4 Test koeficientu korelace ($\mathcal{N}_2$)

Předpokládejme $(X_j, Y_j)_{j=1}^n \text{ iid } \mathcal{N}_2(\mu_1, \mu_2, \sigma_1^2, \sigma_2^2, \varrho)$ z dvourozměrného nede degenerovaného Gaussova rozdělení při $\sigma_1 > 0$, $\sigma_2 > 0$, $|\varrho| < 1$. Testujeme nekorelovanost X, Y , tzn. nulovou hodnotu korelačního koeficientu $\varrho = \varrho(X, Y)$:

$$H_0 : \varrho = 0 \text{ vs. } H_1 : \varrho \neq 0 \quad (\text{tzn. test nezávislosti } X \text{ a } Y \text{ v } \mathcal{N}_2 \text{ modelu})$$

na hladině významnosti $\alpha \in (0, 1)$.

Odvodíme LRT test H_0 :

Logaritmická věrohodnostní funkce modelu $\mathcal{N}_2(\mu_1, \mu_2, \sigma_1^2, \sigma_2^2, \varrho)$ při označení $\theta = (\mu_1, \mu_2, \sigma_1^2, \sigma_2^2, \varrho)$ je

$$\begin{aligned} l(\theta) = \ln L(\theta) = & \frac{-1}{2(1-\varrho^2)} \left[\sum_{j=1}^n \frac{(X_j - \mu_1)^2}{\sigma_1^2} + \sum_{j=1}^n \frac{(Y_j - \mu_2)^2}{\sigma_2^2} - \right. \\ & \left. - 2\varrho \sum_{j=1}^n \frac{(X_j - \mu_1)(Y_j - \mu_2)}{\sigma_1 \sigma_2} \right] - n \ln(2\pi\sigma_1\sigma_2\sqrt{1-\varrho^2}). \end{aligned}$$

Následně vyhodnotíme výraz

$$\Lambda(\mathbf{x}, \mathbf{y}) = \frac{\sup\{L(\theta) : \mu_1, \mu_2, \sigma_1^2, \sigma_2^2, \varrho = 0\}}{\sup\{L(\theta) : \mu_1, \mu_2, \sigma_1^2, \sigma_2^2, |\varrho| < 1\}} \sim \frac{4 \text{ rovnice typu } \partial_r \ln L = 0}{5 \text{ rovnic typu } \partial_l \ln L = 0}.$$

Řešením obou extrémů jsou MLE odhady: $\hat{\mu}_1 = \bar{X}_n$, $\hat{\mu}_2 = \bar{Y}_n$, $\hat{\sigma}_1^2 = \hat{\sigma}_{n,X}^2$ a $\hat{\sigma}_2^2 = \hat{\sigma}_{n,Y}^2$ a dále

$$\hat{\varrho}_{XY} = \hat{\varrho}_n(\mathbf{X}, \mathbf{Y}) = \frac{\sum_{j=1}^n (X_j - \bar{X}_n)(Y_j - \bar{Y}_n)}{\sqrt{\sum_{j=1}^n (X_j - \bar{X}_n)^2 \sum_{j=1}^n (Y_j - \bar{Y}_n)^2}} = \frac{\widehat{\text{Cov}}_{XY}}{\hat{\sigma}_1 \cdot \hat{\sigma}_2},$$

který se nazývá **Pearsonův výběrový koeficient korelace**. Dosazením těchto odhadů do $\Lambda(\mathbf{x}, \mathbf{y})$ získáme

$$\begin{aligned} \ln \Lambda(\mathbf{x}, \mathbf{y}) &= \ln L(\hat{\mu}_1, \hat{\mu}_2, \hat{\sigma}_1, \hat{\sigma}_2, \varrho = 0) - \ln L(\hat{\mu}_1, \hat{\mu}_2, \hat{\sigma}_1, \hat{\sigma}_2, \hat{\varrho}_{XY}) = \\ &= -n \ln(2\pi\hat{\sigma}_1\hat{\sigma}_2) + n \ln(2\pi\hat{\sigma}_1\hat{\sigma}_2\sqrt{1-\hat{\varrho}_{XY}^2}) = \\ &= \frac{n}{2} \ln(1-\hat{\varrho}_{XY}^2) \leq K \Leftrightarrow |\hat{\varrho}_{XY}| \geq K' \Leftrightarrow \frac{|\hat{\varrho}_{XY}|\sqrt{n-2}}{\sqrt{1-\hat{\varrho}_{XY}^2}} \geq K'', \end{aligned}$$

4 Další metody testování hypotéz

kde K, K', K'' jsou vhodné konstanty nezávislé na $(\mathbf{x}, \mathbf{y})$. Lze ukázat, že při platnosti $H_0 : \varrho = 0$ má testovací LRT statistika rozdělení

$$T = T(\mathbf{X}, \mathbf{Y}) = \frac{\hat{\varrho}_{XY} \sqrt{n-2}}{\sqrt{1 - \hat{\varrho}_{XY}^2}} \sim t(n-2),$$

tedy Studentovo rozdělení s $(n-2)$ stupni volnosti. To vede na kritický obor testu $H_0 : \varrho = 0$ ve tvaru

$$W_\alpha = \left\{ (\mathbf{x}, \mathbf{y}) : |T(\mathbf{x}, \mathbf{y})| \geq t_{1-\frac{\alpha}{2}}(n-2) \right\},$$

opět s použitím $\left(1 - \frac{\alpha}{2}\right)$ -kvantilu příslušného Studentova rozdělení.

5 Asymptotické testy hypotéz

5.1 Asymptotické testy středních hodnot iid $\mathcal{L}_2$

Věta 5.1 (Jednovýběrový asymptotický test $\mu = \mu_0$). Mějme náhodný výběr $X_1, \dots, X_n$ iid $\mathcal{L}_2$ pocházející z libovolného rozdělení s $\mathbb{E}X_j = \mu$ a s konečným rozptylem $\mathrm{D}X_j = \sigma^2 > 0$, který je neznámý. Testujeme hypotézu $H_0 : \mu = \mu_0$ vs. $H_1 : \mu \neq \mu_0$ (resp. $\mu \geq \mu_0$ apod.) na hladině $\alpha \in (0, 1)$. Pak testovací statistika

$$T_n = T_n(\mathbf{X}) = \sqrt{n} \frac{\bar{X}_n - \mu_0}{s_n} \xrightarrow{\mathcal{D}} \mathcal{N}(0, 1)$$

za platnosti H_0 . Následně test $H_0 : \mu = \mu_0$, založený na kritické oblasti $W_\alpha = \{|T_n(\mathbf{x})| \geq u_{1-\frac{\alpha}{2}}\}$, kde $u_{1-\frac{\alpha}{2}}$ značí kvantil $\mathcal{N}(0, 1)$, zamítá H_0 na **asymptotické hladině** α .

Věta 5.2. Nechť X a Y jsou nezávislé z $\mathcal{L}_2$ a mějme dva náhodné výběry (např. testovací a kontrolní) $(X_i)_{i=1}^{n_1}$ iid $\mathcal{L}_2(\mu_1, \sigma_1^2 > 0)$ a $(Y_j)_{j=1}^{n_2}$ iid $\mathcal{L}_2(\mu_2, \sigma_2^2 > 0)$. Pak

$$T_{12} = T_{12}(\mathbf{X}, \mathbf{Y}) = \frac{\bar{X}_1 - \bar{Y}_2 - (\mu_1 - \mu_2)}{\sqrt{\frac{s_1^2}{n_1} + \frac{s_2^2}{n_2}}} \xrightarrow{\mathcal{D}} \mathcal{N}(0, 1), \quad \text{při } n_1, n_2 \rightarrow +\infty.$$

Důsledek 5.3 (Dvouvýběrový asymptotický test $\mu_1 = \mu_2$). Díky větě 5.2 lze zkonstruovat asymptotický test pro testování hypotézy $H_0 : \mu_1 = \mu_2$ v obecném $\mathcal{L}_2$ modelu, kdy máme k dispozici dva nezávislé náhodné výběry ze dvou potenciálně zcela typově odlišných libovolných distribucí F_X a F_Y , o kterých víme pouze to, že obě distribuce mají konečné neznámé rozptyly $\sigma_1^2 > 0$, $\sigma_2^2 > 0$. Test $H_0 : \mu_1 = \mu_2$, založený na kritické oblasti

$$W_\alpha = \left\{ |T_{12}(\mathbf{x}, \mathbf{y})| \geq u_{1-\frac{\alpha}{2}} \right\}, \quad \text{kde } T_{12}(\mathbf{x}, \mathbf{y}) = \frac{\bar{x}_1 - \bar{y}_2}{\sqrt{\frac{s_1^2}{n_1} + \frac{s_2^2}{n_2}}},$$

zamítá H_0 na asymptotické hladině α . Hranice zamítnutí $u_{1-\frac{\alpha}{2}}$ zde opět označuje příslušný kvantil Gaussova rozdělení $\mathcal{N}(0, 1)$.

5.2 Asymptotický LRT a Waldův test v $\mathbb{R}^k$

Věta 5.4. Mějme $\theta \in \Theta \subset \mathbb{R}^k$ a testujeme hypotézu $H_0 : \theta = \theta_0$ vs. $H_1 : \theta \neq \theta_0$ na základě náhodného výběru $X_1, \dots, X_n$ iid $f \in \mathcal{F}$. Nechť jsou dále splněny předpoklady z věty 2.24 o asymptotické normalitě MLE odhadů, tedy $\mathcal{F} = \mathcal{F}_{\text{reg}}^{\text{ML}}$, a nechť $\mathbb{I}(\theta)$ je spojitá ($k \times k$ Fisherova informační matice) v bodě θ_0 . Pak za platnosti H_0 platí

$$\lambda_n(\mathbf{X}) = -2 \ln \Lambda(\mathbf{X}) \xrightarrow{\mathcal{D}} \chi^2(k).$$

5 Asymptotické testy hypotéz

Důsledek 5.5 (Asymptotický LRT). *Za předpokladů věty 5.4 je test hypotézy $H_0 : \theta = \theta_0$ vs. $H_1 : \theta \neq \theta_0$, založený na kritické oblasti*

$$W_\alpha = \left\{ \mathbf{x} : \lambda_n(\mathbf{x}) \geq \chi_{1-\alpha}^2(k) \right\},$$

kde $\chi_{1-\alpha}^2(k)$ značí $(1 - \alpha)$ -kvantil příslušného $\chi^2(k)$ rozdělení, je tzv. **asymptotickým LRT testem**, který zamítá H_0 na asymptotické hladině α .

5.3 Testy dobré shody (GoF)

Definice 5.6. Mějme náhodnou veličinu (vlastnost) X na $(\Omega, \mathcal{A}, \mathbb{P})$ a příslušný náhodný výběr $X_1, \dots, X_n$ pocházející z nějaké neznámé distribuce F . Volme jednu konkrétní distribuci $F_0 \in \mathcal{F}$. Pak test hypotézy

$$H_0 : F = F_0 \quad \text{vs.} \quad H_1 : F \neq F_0 \quad (\text{resp. } F = F_1)$$

se nazývá **testem dobré shody** (*GoF* - *Goodness-of-Fit*) modelu F_0 . Opět volíme hladinu významnosti $\alpha \in (0, 1)$ a testujeme H_0 na této signifikantní hranici pro chybu I.druhu. Tedy, za kritickou chybu považujeme rozhodnutí o zamítnutí modelu F_0 , přestože ten je správný.

χ^2 -testy GoF

Za jeden z nejznámějších GoF testů lze považovat následující χ^2 -test, který převádí celou úlohu na specifický *asymptotický* test v Multinomickém parametrickém modelu za cenu jistého *binování* (diskretizace) dostupného náhodného výběru $\mathbf{X}$. Označme H_X obor hodnot náhodné veličiny $X \sim F$ a vytvořme dělení $\{A_1, \dots, A_k\}$ oboru hodnot H_X na k disjunktních boxů či tříd (binů). Dále zavedeme

$$p_j = \mathbb{P}_F(X \in A_j), \quad p_{0j} = \mathbb{P}_{F_0}(X \in A_j), \quad \forall j \in \hat{k}.$$

Mějme nyní k dispozici náhodný výběr $\mathbf{X} = (X_i)_{i=1}^n$ iid F a nechť

$$Y_j = \#\{i : X_i \in A_j\} = \sum_{i=1}^n \mathbb{I}\{X_i \in A_j\} = \sum_{i=1}^n \mathbb{I}_{A_j}(X_i)$$

je počet těch pozorování X_i z $\{X_1, \dots, X_n\}$, která se vyskytují v j -tém binu A_j , $j \in \hat{k}$. Vzhledem k iid předpokladu pro jednotlivá X_i pak plyne, že každé $Y_j \sim \text{Bi}(n, p_j)$, a proto i celý vektor $\mathbf{Y} = (Y_1, \dots, Y_k)$ má Multinomické rozdělení rozdělení $\mathbf{Y} \sim \text{Mult}(n, \mathbf{p})$, při označení $\mathbf{p} = (p_1, \dots, p_k)$. Namísto testu $H_0 : F = F_0$ vs. $H_1 : F \neq F_0$ pak testujeme parametrickou hypotézu na hladině $\alpha > 0$

$$H_0 : \mathbf{p} = \mathbf{p}_0 \quad \text{vs.} \quad H_1 : \mathbf{p} \neq \mathbf{p}_0 \quad \text{kde } \mathbf{p}_0 = (p_{01}, \dots, p_{0k})$$

v Multinomickém modelu $\mathbf{Y} \sim \text{Mult}(n, \mathbf{p})$, přičemž $\sum_{j=1}^k p_j = \sum_{j=1}^k p_{0j} = 1$.

5 Asymptotické testy hypotéz

Věta 5.7. *Nechť $\hat{p}_j = Y_j/n$ značí MLE odhady parametrů p_j v binomickém modelu $\text{Bi}(n, p_j)$, $\forall j \in \hat{k}$. Následující tři testovací statistiky v $\text{Mult}(n, \mathbf{p})$ modelu*

$$\chi^2(\mathbf{Y}) = \sum_{j=1}^k \frac{n(\hat{p}_j - p_{0j})^2}{p_{0j}} = \sum_{j=1}^k \frac{(Y_j - np_{0j})^2}{np_{0j}} \quad (\text{Pearsonova}),$$

$$\tilde{\chi}^2(\mathbf{Y}) = \sum_{j=1}^k \frac{n(\hat{p}_j - p_{0j})^2}{\hat{p}_j} = \sum_{j=1}^k \frac{(Y_j - np_{0j})^2}{Y_j} \quad (\text{Neymanova}),$$

$$\lambda_n(\mathbf{Y}) = -2 \ln \Lambda(\mathbf{Y}) = -2 \ln \prod_{j=1}^k \left(\frac{p_{0j}}{\hat{p}_j} \right)^{n\hat{p}_j} = -2 \sum_{j=1}^k Y_j \ln \left(\frac{np_{0j}}{Y_j} \right) \quad (\text{LRT stat.}),$$

jsou za platnosti $H_0 : \mathbf{p} = \mathbf{p}_0$ asymptoticky ekvivalentní a všechny konvergují v distribuci k limitnímu $\chi^2(k-1)$ rozdělení.

Důsledek 5.8 (Pearson χ^2 GoF). *Test $H_0 : \mathbf{p} = \mathbf{p}_0$ založený na kritické oblasti*

$$W_\alpha = \left\{ \mathbf{y} : \chi^2(\mathbf{y}) \geq \chi_{1-\alpha}^2(k-1) \right\} \quad (\chi_{1-\alpha}^2 \text{ značí kvantil } \chi^2 \text{ rozdělení})$$

je asymptotickým Pearsonovým χ^2 -testem dobré shody dosahujícím asymptotické signifikance α . Podobně pro $\tilde{\chi}^2(\mathbf{Y})$ a $\lambda_n(\mathbf{Y})$ testovací statistiky.

Jde o asymptotický test, tedy je vyžadován jednak dostatečný počet n pozorování $(x_i)_1^n$, obvykle alespoň $n \geq 50$, a současně by měla být splněna podmínka $np_{0j} \geq 5$, $\forall j \in \hat{k}$. Hodnoty testovacích statistik $\chi^2(\mathbf{y})$ a $\tilde{\chi}^2(\mathbf{y})$ představují součet vážených kvadratických odchylek tzv. pozorovaných četností y_j od teoretických četností np_{0j} přes všechny biny A_j , $j \in \hat{k}$.

5.4 Modifikace χ^2 -testů dobré shody

Pokud potřebujeme testovat shodu dat s modelem ve složené podobě, tzn.

$$H_0 : \mathbf{F} = \mathbf{F}_\theta \quad \text{vs.} \quad H_1 : \mathbf{F} \neq \mathbf{F}_\theta \quad \text{na hladině } \alpha \in (0, 1),$$

kde $\theta \in \Theta \subset \mathbb{R}^s$ je neznámý parametr takový, že $\dim(\Theta) = s$, pak postup testování upravíme následovně. Označíme opět

$$p_j = \mathbb{P}_{\mathbf{F}}(X \in A_j), \quad p_{0j} = p_{0j}(\theta) = \mathbb{P}_{\mathbf{F}_\theta}(X \in A_j), \quad \forall j \in \hat{k},$$

kde nyní $\mathbf{p} = (p_1, \dots, p_k)$ a $\mathbf{p}_0 = \mathbf{p}_0(\theta) = (p_{01}(\theta), \dots, p_{0k}(\theta))$. Na základě binovaných náhodných veličin $(Y_j)_{j=1}^k$ testujeme v $\text{Mult}(n, \mathbf{p})$ modelu parametrickou hypotézu

$$H_0 : \mathbf{p} = \mathbf{p}_0(\theta) \quad \text{vs.} \quad H_1 : \mathbf{p} \neq \mathbf{p}_0(\theta) \quad \text{na hladině } \alpha > 0.$$

Protože však nyní vektor $\mathbf{p}_0$ je funkcí neznámého parametru θ , musíme tento parametr odhadnout za platnosti H_0 . Takový vhodný odhad $\hat{\theta}_n = \hat{\theta}_n(\mathbf{Y})$ by měl disponovat dostatečně dobrými asymptotickými vlastnostmi při $n \rightarrow +\infty$. Dostupnou realizaci odhadu $\hat{\theta}_n(\mathbf{y})$ pak dosadíme do funkce $\mathbf{p}_0(\theta)$ a testujeme již jednoduchou bodovou hypotézu v Multinomickém modelu na hladině α

$$H_0 : \mathbf{p} = \hat{\mathbf{p}}_0 \quad \text{vs.} \quad H_1 : \mathbf{p} \neq \hat{\mathbf{p}}_0, \quad \text{kde } \hat{\mathbf{p}}_0 = \hat{\mathbf{p}}_0(\hat{\theta}_n(\mathbf{y})).$$

Toto zanesení odhadu $\hat{\theta}_n$ do testované hypotézy H_0 však modifikuje asymptotické vlastnosti použitých testovacích statistik.

5 Asymptotické testy hypotéz

Věta 5.9. *Mějme test $H_0 : \mathbf{p} = \hat{\mathbf{p}}_0$ vs. $H_1 : \mathbf{p} \neq \hat{\mathbf{p}}_0$ za výše uvedených podmínek, kdy $\dim(\Theta) = s$. Nechť $\hat{\theta}_n$ značí maximálně věrohodný odhad $\hat{\theta}_{\text{ML}}(\mathbf{Y})$ za platnosti H_0 . Pak testovací statistika*

$$\chi^2(\mathbf{Y}) = \sum_{j=1}^k \frac{(Y_j - n\hat{p}_{0j})^2}{n\hat{p}_{0j}} \xrightarrow{\mathcal{D}} \chi^2(k - s - 1)$$

a test založený na kritické oblasti

$$W_\alpha = \left\{ \mathbf{y} : \chi^2(\mathbf{y}) \geq \chi_{1-\alpha}^2(k - s - 1) \right\} \quad (\chi_{1-\alpha}^2 \text{ značí kvantil } \chi^2 \text{ rozdělení})$$

je Pearsonovým χ^2 -testem dobré shody dosahujícím asymptotické signifikance α . Podobně pro testovací statistiky $\tilde{\chi}^2(\mathbf{Y})$ a $\lambda_n(\mathbf{Y})$.

6 Konfidenční množiny, Intervaly spolehlivosti

Bodové odhady $\hat{\theta}_n(\mathbf{X}) = \hat{\theta}_n$, resp. $T_n(\mathbf{X}) = T_n$, sice poskytují odhad hodnoty daného parametru, nicméně například ve spojitém statistickém modelu (ASR_λ) vždy platí, že $\mathbb{P}(\hat{\theta}_n(\mathbf{X}) = \theta_0) = 0$, $\forall \theta_0$, resp. $\mathbb{P}(T_n(\mathbf{X}) = \tau(\theta)) = 0$, $\forall \theta \in \Theta$. Z tohoto důvodu se zavádí tzv. interval spolehlivosti, což je interval, ve kterém se neznámý parametr θ nachází s námi zadanou pravděpodobností (například 95%). Přesnost takového odhadu je pak dán šířkou tohoto intervalu.

Definice 6.1. Nechť $\mathbf{X} = (X_1, \dots, X_n) \sim \mathbb{P} \in \mathcal{P}$ na $(\Omega, \mathcal{A})$, označme $\theta = \theta(\mathbb{P}) \in \Theta \subset \mathbb{R}^1$ funkcionál na $\mathcal{P}$, resp. $\theta \in \Theta \subset \mathbb{R}^k$. Označíme $\mathcal{B}_\Theta$ systém borelovských podmnožin Θ a zvolíme číslo $\alpha \in (0, 1)$. Pak $C(\mathbf{X}) \in \mathcal{B}_\Theta$ se nazývá **konfidenční množina** ($\text{CM}_{1-\alpha}$) pro θ na hladině $(1 - \alpha)$, pokud

$$\inf_{\mathbb{P} \in \mathcal{P}} \mathbb{P}(\theta \in C(\mathbf{X})) \geq 1 - \alpha.$$

Číslo $\inf_{\mathbb{P} \in \mathcal{P}} \mathbb{P}(\theta \in C(\mathbf{X}))$ se pak nazývá **konfidenční koeficient** (koeficient spolehlivosti). Pokud speciálně $C(\mathbf{X}) = [\underline{\theta}(\mathbf{X}), \bar{\theta}(\mathbf{X})] \subset \Theta$, nazveme ji **konfidenční interval** ($\text{CI}_{1-\alpha}$) (interval spolehlivosti) na hladině $1 - \alpha$.

6.1 Konstrukce $\text{CM}_{1-\alpha}$ pomocí pivotů (PQ)

Definice 6.2. Borelovsky měřitelná funkce $\mathcal{R}(\mathbf{X}, \theta)$ se nazývá pivotální veličina (*pivot*) (PQ) pro parametr θ , pokud **rozdělení** $\mathcal{R}(\mathbf{X}, \theta)$ nezávisí na volbě $\mathbb{P} \in \mathcal{P}$.

Metoda konstrukce $\text{CM}_{1-\alpha}$ pro θ :

- 1) Nalezneme vhodnou **pivotální veličinu** $\mathcal{R}(\mathbf{X}, \theta)$, pokud taková existuje.
- 2) Volíme pevně $\mathbb{P} \in \mathcal{P}$ a najdeme konstanty c_1, c_2 takové, že platí

$$\mathbb{P}(c_1 \leq \mathcal{R}(\mathbf{X}, \theta) \leq c_2) \geq 1 - \alpha, \quad \text{případně} \quad \mathbb{P}(c_1 \leq \mathcal{R}(\mathbf{X}, \theta) \leq c_2) = 1 - \alpha.$$

- 3) Pak $C(\mathbf{X}) = \left\{ \theta \in \Theta : c_1 \leq \mathcal{R}(\mathbf{X}, \theta) \leq c_2 \right\}$ je $\text{CM}_{1-\alpha}$.

Problémy konstrukce $C(\mathbf{X})$:

- a) existence alespoň jednoho pivotu $\mathcal{R}(\mathbf{X}, \theta)$,
- b) existence mnoha různých $\mathcal{R}(\mathbf{X}, \theta)$: tedy nevíme, kterou z nich v konstrukci $C(\mathbf{X})$ použít, tzn. která poskytuje nejmenší střední objem/délku $C(\mathbf{X})$,
- c) volba c_1, c_2 : kritériem může být například $\alpha/2$ -symetrie, tzn. volba c_1, c_2 tak, aby $\mathbb{P}(\mathcal{R}(\mathbf{X}, \theta) > c_2) = \frac{\alpha}{2}$ a $\mathbb{P}(\mathcal{R}(\mathbf{X}, \theta) < c_1) = \frac{\alpha}{2}$.

- d) výpočet $C(\mathbf{X})$ ze soustavy nerovnic $c_1 \leq \mathcal{R}(\mathbf{X}, \theta) \leq c_2$: pokud je $\mathcal{R}(\mathbf{X}, \theta)$ např. ryze rostoucí v proměnné $\theta \in \mathbb{R}^1$, pak $C(\mathbf{X}) = \left\{ \theta : \mathcal{R}^{-1}(c_1, \mathbf{X}) \leq \theta \leq \mathcal{R}^{-1}(c_2, \mathbf{X}) \right\}$. Podobně pro funkci $\mathcal{R}(\mathbf{X}, \theta)$ regulární a prostou vzhledem k $\theta \in \mathbb{R}^k$.

6.2 Konstrukce $\text{CM}_{1-\alpha}$ pomocí TSH ϕ_α

Definice 6.3. Nechť $\phi(\mathbf{x})$ je test hypotézy H_0 vs. H_1 . Pak množinu $A(H_0) = \{\mathbf{x} : \phi(\mathbf{x}) < 1\}$ nazýváme **přípustná oblast testu ϕ** (ozn. AR - acceptance region). Speciálně pro test $H_0 : \theta = \theta_0$ označíme přípustnou oblast AR jako $A(\theta_0)$.

Mějme nyní náš statistický model $\mathbb{P} \in \mathcal{P}$, parametr zájmu $\theta = \theta(\mathbb{P})$ a náhodný výběr $X_1, \dots, X_n$ iid $\mathbb{P}_\theta$.

Metoda konstrukce $\text{CM}_{1-\alpha}$ pro θ :

1. Volíme $\theta_0 \in \Theta$ libovolně pevně.
2. Testujeme $H_0 : \theta = \theta_0$ na hladině významnosti α . Příslušný test označíme ϕ_α , resp. W_α pro případ neznáhodněného testu.
3. Vyjádříme $A(\theta_0)$ pro test ϕ_α , resp. W_α , při libovolném $\theta_0 \in \Theta$. Tím získáme $A(\theta)$ pro $\forall \theta \in \Theta$.
4. Pak $C(\mathbf{X}) = \{\theta \in \Theta : \mathbf{X} \in A(\theta)\}$ je $\text{CM}_{1-\alpha}$ pro θ . Navíc, pokud je test ϕ_α neznáhodněný a je na hladině α , $\beta_{\phi_\alpha}(\theta_0) = \alpha$ pro $\forall \theta_0 \in \Theta$, pak uvedená $C(\mathbf{X})$ je $\text{CM}_{1-\alpha}$ s **konfidenčním koeficientem** rovným $(1 - \alpha)$.

6.3 Asymptotické konfidenční množiny

Definice 6.4. Mějme $\mathbb{P} \in \mathcal{P}$ na $(\Omega, \mathcal{A})$, $\theta = \theta(\mathbb{P}) \in \Theta \subset \mathbb{R}^1$, resp. $\Theta \subset \mathbb{R}^k$ a $\mathcal{B}_\Theta$ Borelovské. Mějme $X_1, \dots, X_n \sim \mathbb{P} \in \mathcal{P}$ a $\alpha \in (0, 1)$. Pak $C(\mathbf{X}) \in \mathcal{B}_\Theta$ se nazývá **asymptotická $\text{CM}_{1-\alpha}$** , ozn $\text{ACM}_{1-\alpha}$, pokud pro

$$\forall \mathbb{P} \in \mathcal{P}, \quad \lim_{n \rightarrow +\infty} \mathbb{P}(\theta \in C(\mathbf{X})) \geq 1 - \alpha.$$

Metody konstrukce:

- I) Najdeme takovou vhodnou náhodnou veličinu $\mathcal{R}_n(\mathbf{X}, \theta)$, která je **asymptoticky pivotální** veličinou (ozn. APQ), tzn. její *limitní* rozdělení nezávisí na $\mathbb{P} \in \mathcal{P}$:

$$\mathcal{R}_n(\mathbf{X}, \theta) \xrightarrow{\mathcal{D}} G, \quad \text{kde } G \text{ nezávisí na } \mathbb{P} \in \mathcal{P}.$$

Toto limitní G použijeme pro konstrukci $\text{ACM}_{1-\alpha}$ stejně jako v případě neasymptotických $\text{CM}_{1-\alpha}$ (viz sekce 6.1).

- II) Stejně jako v sekci 6.2, pro konstrukci $\text{ACM}_{1-\alpha}$ použijeme přípustnou oblast $A(\theta_0)$ založenou na asymptotickém testu ϕ_α dosahujícím asymptotické hladiny α pro testování $H_0 : \theta = \theta_0$. Tedy $C(\mathbf{X}) = \{\theta \in \Theta : \mathbf{X} \in A(\theta)\}$, kde $A(\theta)$ je AR asymptotického testu ϕ_α , je $\text{ACM}_{1-\alpha}$ pro parametr θ .